

SOFİSTLERİN ÇÜRÜTMELERİ ÜZERİNE

Aristoteles

SAY

SOFİSTLERİN ÇÜRÜTMELERİ ÜZERİNE

Aristoteles
(M.Ö. 384 - M.Ö. 322)

Aristoteles, küçük bir Makedon kenti olan Stageira'da, Makedon kralı II. Amyntas'ın hekimi Nikomakhos'un oğlu olarak dünyaya gelir. 17 yaşında Platon'un Atina'daki akademisine (Akademeia) girer ve Platon'un en parlak öğrencilerinden biri olur.

Ustasının da teşvikiyle Troas bölgesindeki Assos kentine gönderilir. Orada Tiran Atarnevs'li Hermias'ın siyasi danışmanı ve dostu olur ve özgünlüğünü o zamanlardan belli eden bir okul kurar. Bu okulda yaşambilim üzerine çalışır. 345-344 yıllarında, Lesbos (Midilli) adasında Mytilene kentine gider. 343'te Makedon Kralı Philippos'un sarayına, oğlu İskender'in eğitimini üstlenmek üzere çağrılır. Philippos'un ölümüyle M.Ö. 335'te İskender tahta oturur. Aristoteles, Atina'ya dönüp Akademeia'ya rakip olarak Lykeion'u ya da diğer adıyla Peripatos'u (öğrencileriyle içinde dolaşarak tartıştıkları, çevresi sütunlarla çevrili avlu ya da galeri) kurar. Burada on iki sene ders verir. M.Ö. 323'te Büyük İskender'in bir Asya seferi esnasında ölmesi üzerine Atina'da Makedon karşıtı bir tepki ortaya çıkar. Makedoncu sanılan Aristoteles'e karşı, dine saygısızlık davası açılır. Bir ölümlüyü -Hermias'ı- anısına bir ilâhi yazarak ölümsüzleştirmekle itham edilir. Bunun üzerine Aristoteles, Sokrates'in yazgısını paylaşmak yerine Atina'yı terk etmeyi seçer: kendi deyişiyle, Atinalılar'a "felsefeye karşı ikinci bir suç işlemeleri" fırsatını tanımak istemez. Annesinin memleketi olan Eğriboz (Evboia) adasına sığınır. Ertesi yıl M.Ö. 322'de, altmış üç yaşında ölür.

Eserlerinden bazıları:
Organon, Sofistlerin Çürütmeleri Üzerine, Fizik, Metafizik, Nikomakhos'a Etik, Erdemler ve Erdemsizlikler Üzerine, Politika, Retorik, Poetika

Aristoteles

SOFİSTLERİN ÇÜRÜTMELERİ ÜZERİNE

Almanca'dan çeviren:
Oğuz Özügül

Say
İstanbul

Say Yayınları
Düşünce - 9

SOFİSTLERİN ÇÜRÜTMELERİ ÜZERİNE / Aristoteles

Özgün adı: *Peri ton sophistikon elenkhon*

ISBN 978-975-468-703-3

Yayın Yönetmeni: Murat Batmankaya
Almanca'dan çeviren: Oğuz Özügül

Baskı: Eren Ofset
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi
AZ26 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 19 16

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2007

11 10 09 08 07 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54 / 12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54 / 4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
Online satış: **www.saykitap.com**

ORGANON

VI
TOPİKLER

SOFİSTLERİN ÇÜRÜTMELERİ ÜZERİNE
(Peri ton sophistikon elenkhon)

BİRİNCİ BÖLÜM

Ben sofistlerin çürütmelerinden ve aslında paralojizmden (safsata) başka bir şey olmayan görünüşte çürütmelerden söz edeceğim, sorunun doğası gereği birincisinden başlıyorum.

Bunlardan bazılarının gerçekten mantıksal-doğru vargılar* olduğu, ötekilerin ise sadece öyleymiş gibi göründüğü açıktır. Bu, belirli bir benzerlik sonucunda öteki şeylerle de vuku bulur, temellendirmelerde de (doğrulamalarda da) durum böyledir. Örneğin kimileri iyi davranışlarda bulunur, kimileri ise adamakıllı böbürlenerek ve kendine çeki düzen vererek öyle görünür. Aynı şekilde bazıları kendi guzellikleri nedeniyle güzeldir; bazıları da süslenerek öyle görünür. Cansız nesnelerde de benzer şeyler vuku bulur; bunlardan bazıları hakiki gümüş ya da altındır; bazıları ise ne gümüştür ne altın, ama benzer bir dış görünüşe sahiptir, sözgelimi pirinçten ya da gümüş ve kalay karışımından yapılmış ya da altın sarısı renginde aletler gibi. Aynı şekilde bir vargı ile bir çürütme de gerçekten böyle bir şeydir; ötekiler değildir, ama deneyimsiz bir kişiye öyle gibi gelir, çünkü deneyimsiz kişi sadece uzaktan bakar. Gerçek vargı belirli büyük-önermelerden oluşur ve onlardan bir parça farklı şeyleri, ama onların yardımıy-

* Vargı: (Alm. *S chluss, Schlussatz*; İng. *conclusion*; neticei istidlal, intaç, karar, hüküm) Uslamlama sonunda elde edilen üçüncü önerme... (Çev. n.)

la zorunlulukla birlikte ifade eder ve gerçek çürütme, çıkarılan bir vargının karşıtını yaratan bir vargıdır. Bazı çürütmeler bunu başaramaz, ama çeşitli görüş açılarından hareket ederek başarır gibi görünür, bunlar arasında en doğal ve en çok görülenleri, sözcüklere dayanan görüş açısından yola çıkanlardır. Yani tartışmalar sırasında üzerinde tartışılan nesnelerin kendileri oraya getirilemeyeceği, onların yerine nesnenin göstergesi olarak sözcüklerden yararlanılacağı için, sözcüklerde meydana çıkan şeylerin nesnelerde de geçerli olması gerektiği sanılır, tıpkı hesaplama taşlarıyla hesap yaparken olduğu gibi. Ancak burada sözcüklerle nesnelerin durumu aynı değildir; sözcüklerin sayısı ve kavramların niceliği sınırlıdır, ama nesnelerin sayısı sınırsızdır. Bu yüzden aynı kavram ve bir sözcük birçok nesneyi tanımlamak zorundadır. Örneğin hesaplama taşlarını kullanmaya aşina olmayan biri bu işi iyi bilenler tarafından yanıltılabilir, aynı şekilde sözcüklerin anlamı konusunda deneyimsiz olan biri de hem kendisi konuşurken hem de başkalarını dinlerken temellendirme sırasında paralojizme düşer. Bu ve başka yerde sözü edilecek nedenlerden dolayı gerçi sözümona bir vargı ya da bir çürütme meydana gelir, ama gerçek anlamda değil.

Kimileri, olduğundan bilge görünmeye çok önem verdiği ama hiç de öyle görünmediği (zira sofistlerin bilgeliği gerçek değil, sadece görünürde bilgeliktir ve sofist gerçek değil görünürde bilgeliğiyle para kazanır) için, bu tür insanların sanki bir bilgenin işini gerçekten yapar gibi görünmek istedikleri, ama onun görünüşüne sahip olmadıkları böylece anlaşılmaktadır. Oysa bilgenin işi bu ikisini karşılaştırmak için bildiği, tanıdığı şeyler hakkında yalan söylememek ve bir başkasının yanlış savlarını ortaya çıkarabilmek, yani kısmen kendi adına kısmen de başkalarının yerine hesap verebilmektir. Sofist olmak isteyen bir kimse sözü geçen tartışma biçimini öğrenmeye çalışmak zorundadır; zira amacına ulaşmasına yararlı olur, çünkü böyle bir beceri ona göz diktiği gibi bilge görünüşü kazandıracaktır

Böyle bir temellendirme türünün mevcut olduğu, sofist diye adlandırılan kişilerin böyle bir beceri kazanmaya çalıştığı açıktır ve ben sofistlere özgü kaç çeşit temellendirme bulunduğu, bu becerinin sayıya göre ne kadar Gerek'ten bir araya geldiği, bu araştırmanın kaç bölüme ayrıldığı ve de bu sanat için başka nelerin gerekli olduğu konularında birkaç söz söyleyeceğim

İKİNCİ BÖLÜM

Dört çeşit sözlü tartışma vardır: Didaktik, diyalektik, sınayıcı ve münakaşacı. Didaktik tartışmalar, cevap veren kişiye inanılır gelen şeye değil (çünkü öğrenen kişi güvenmek zorundadır), ilgili bilim dalının özgün ve en üst ilkelerine dayanır; diyalektik tartışmalar, kendi Karşıolma'sını inanılır olan şeye, muhatabını sınamak isteyenler ise cevap veren kişinin onayladığı şeye ve bilime akılda sahip olunması gerektiğini ileri süren kişinin zorunlu olarak bilmesi gereken şeye dayandırır (bunun ne şekilde vuku bulduğunu başka yerde ayrıntılarıyla tartışmıştık). Nihayet münakaşacı temellendirmeler gerçekten inanılır önermelere değil, görünürde önermelere ya da sadece görünürde kanıtlara dayanır. Kanıtlayan temellendirmeleri "Analitikler"de, diyalektikleri ve muhatabını sınamayı amaçlayanları da başka yerde ele almıştım; mücadeleyi ve münakaşayı hedefleyen tartışmalardan ise şimdi söz edeceğim

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Önce mücadele ve rekabet nedeniyle tartışanların çeşitlilik gösteren hedeflerini belirtmeliyim. Bu hedefler beş adettir: Çürütme, yanlışlık, güvenilmezlik, dil hatası ve beşinci olarak muhatabı gevezeliğe teşvik ve tahrik etmek (bu durum, cevap veren kişinin birçok defa aynı şeyi söylemeye mecbur bırakılmasından ileri gelir).

Sofistler bu hedeflere ya gerçekten ya da en azından görünürde ulaşmak istiyor. En çok da muhatabı görünürde çürütmüş olmaya can atarlar; ikinci sırada muhatabın yanlış şeyler öne sürdüğünü göstermeye çalışırlar; üçüncü olarak onu güvenilmez savlar öne sürmek için teşvik ve tahrik etmeye çalışırlar; dördüncü sırada onu dil hatası yapmaya sevk etmek için uğraşırlar (bu durum, cevap veren kişiye tartışma sırasında kaba dil hataları yaptırarak yaratılır); son olarak da onu aynı şeyi birkaç defa söylemeye mecbur bırakmak için uğraşırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sofist iki şekilde çürütebilir; biri ifade tarzına dayanır, öteki ise bu araca başvurmaz. İfade tarzı vasıtasıyla bir çürütme görünüşü kazanan araçlar altı adettir: Aynı adlılık, iki anlamlılık, bağlantı, ayırma, vurgu ve konuşma biçimi. Bu sayılanların doğruluğunu, eğer özel bir durum ele alınırsa, hem tümevarımsal hem de vargılar vasıtasıyla kanıtlamak mümkündür. Keza aynı sözcükler ve sözlerle çeitli tarzda farklı şeylerin ifade edilebilmesiyle de [kanıtlanır].*

Aynı adlılık, örneğin bilenler öğreniyor zira öğrenciler ezbere söylenenleri öğreniyor, gibi konuşmalarda kullanılır; öğrenmek iki şeyi tanımlar; birincisi bilimlerden yararlanarak anlamak, ikincisi bilgi edinmek. Ayrıca mutlaka olması gereken şey iyi ise kötülük iyilik olur ve kötülük mutlaka olmalıdır. "Mutlaka" sözcüğü iki şeyi tanımlar; birincisi kötülüklerde sık sık görülen zorunluğu (ki bazı kötülükler zorunludur) ve ikincisi, iyilikten de onun mutlaka vuku bulması gerekir, diye söz edilir. Bundan başka oturmak ve ayakta durmak ile hasta-olmak ve sağlıklı-olmak'ın aynı şeyler olduğu söylenir; zira kim ayağa kalkarsa ayakta durur ve kim iyileşmişse sağlıklıdır, ama ayağa sadece oturan kalkabilir ve sadece hasta olan iyileşebilir.

* Köşeli parantez içindeki ifadeler çevirmen tarafından metne eklenmiştir.

Hastanın herhangi bir şey yaptığı ya da bir şeye katlandığı ifadesi her zaman aynı şeyi değil, bazen, şimdi hasta olan ya da oturan kişinin bir şeyler yaptığını ya da bir şeye katlandığını, bazen de, daha önce hasta olmuş olan kişiyi tanımlar. Ancak her ikisi de, yani hasta-olan ve hasta iyileştirilmiştir, ama sağlıklı olan hasta-olan değil, hasta kişidir, yani şimdi değil daha önce hasta kişidir.

İki anlamlılık, örneğin: Bırakın beni düşmanları yakalayayım, gibi konuşmalarda kullanılır. Ayrıca: Bir şeyler idrak eden biri bunu idrak eder mi? Zira bu tümcede "idrak eder" sözcüğü hem idrak eden kişiyle hem de idrak edilen şeyle ilgili olabilir. Yine: Bir şeye bakan kişi onu görür mü? Yani o sütunlara bakıyor, demek ki sütunları görüyor. Sen olduğunu söylediğin şeyin Sen olduğunu mu söylüyorsun? Şimdi taş olduğunu söylüyorsun, yani senin bir taş olduğunu söylüyorsun. Ayrıca susan biri konuşabilir mi? Zira "susan biri konuşabilir" iki anlama gelir, birinde konuşan susmaktadır ve ötekinde sözler susmaktadır.

Buna göre aynı adlılık ve iki anlamlılık üç şekilde kullanılabilmektedir; birincisinde, konuşma ya da söz özgün anlamda birçok şeyi ifade etmektedir, örneğin kartal ya da köpek sözcüğü gibi; ikincisinde, eğer bu şekilde konuşmaya alışılmışsa; üçüncüsünde, sözcükler birbirine bağlı olarak birçok anlama, ayrı ayrı sadece tek bir anlama geliyorsa, örneğin harfbilgisi gibi, zira burada her sözcük ayrı ayrı sadece bir şeyi ama birleşik olarak birçok şeyi, tanımlar; yani harflerin kendisinin bir bilgisi olduğunu ve bir başkasının harfler hakkında bilgisi olduğunu ifade eder.

Demek ki aynı adlılık ve iki anlamlılık bu tür deyişlere dayanıyor; buna karşılık bağlantıya dayananlar şu durumlardır, örneğin oturan yürüyebilir ve yazmayan yazabilir gibi. Burada, oturanın yürüyebilir ve yazmayanın yazabilir olduğunu ayrı ya da birleşik ifade edip etmemek aynı anlama gelmez; zira bu sözcükleri, yazmayanın yazdığı şeklinde birleştirmek mümkündür ve o zaman bu sözcükler o kişi yazma-

dığı sırada yazıyor anlamına gelir. Ama sözcükler bu şekilde birleştirilmezse o kişinin, yazmasa bile yazma yetisine sahip olduğunu ifade eder. Ayrıca: O bildiklerini öğrendiği için şimdi bilimleri öğreniyor. Bir de: Sadece bir tek şeyi taşıyabilen birçok şeyi de taşıyabilir.

Ayırma, örneğin beş, iki ve üç'tür, yani beş çift ve tek'tir denildiği zaman kullanılır. Ayrıca: Daha büyük olan [yani üç] aynı olur; zira o tam da o kadardır ve üstelik ona bir şeyler de eklenir. Aynı sözler ayrı oldukları zaman birleşik olanlar gibi daima aynı anlama gelmez. Örneğin: Özgür [kişi] benim yüzümden köle olmuştur; ve: Tanrısal Akhilleus beş yüz adamın yüzünü bıraktı.

Sözlü tartışmalarda vurgudan yararlanmak yazıda ve şiirde olduğu gibi kolay değildir. Kimileri Homeros'un "yağmurda çürüyen ağaç gövdeleri gibi" sözleriyle yanlış konuştuğunu iddia ediyor ve onu düzeltmek için vurguyu değiştirerek "gibi"yi "asla" yapıyor ["yağmurda asla çürümeyen ağaç gövdeleri"]. Agamemnon'un rüyasında Zeus'un, sahip olmak istediği şeyi ona verin, dediği yerde de aynı şekilde Zeus'un, bizden istediği şeyi ona veriyoruz, demediğini, tersine o şeyi vermek için rüya tanrısını görevlendirdiğini [iddia ediyorlar]. Demek ki vurguda durum böyle oluyor.

Çürütme, ifade biçimi halinde, farklı şeyler dilsel olarak aynı tarzda ifade edildiği zaman yapılabilir; örneğin eril-olan dişil, dişil-olan eril şeklinde ifade edilirse; ya da dahası tedarik-edilenin bir büyük-olan, ya da büyük-olanın bir tedarik-edilen, ya da etkin-olanın bir edilgin-olan diye, ya da bir durum bir faaliyet gibi, ya da daha önce yalıtlanmış olduğu gibi bir tarzda tanımlandığı zaman; zira etkin olmayan bir şeyin dilde etkin bir şey gibi ele alınması görülmektedir, örneğin sağlıklı-olan dilsel ifadede kesmek ve ev yapmak gibi ele alınır, birincisi bir niteliği ya da belirli bir davranışı ve ikinci-

si ise bir eylemi tanımladığı halde. Buraya ait olan öteki olaylarda da durum böyledir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Demek ki ifade tarzına dayanan çürütmeler bu görüş açısından hareket ediyor; ifade tarzına dayanmayan çürütmelerin ise yedi çeşiti vardır; birincisi tali-olana, ikincisi genel olarak söylenene ya da genel olarak-değil de nasılla ya da neredeyle ya da ne zamanla ilintili ya da ilişki içinde söylenene dayanır; üçüncüsü sofistlerin çürütmelerinin tanınmamasından yararlanır; dördüncüsü nesneye (konuya) ait olandan, beşincisi kanıt sırasında başlangıçta ileri sürülmüş önermeden kabul edilmiş diye yararlanır; altıncısı neden-olmayan'dan neden olarak yararlanır, yedincisi birçok soruyu bir soru haline getirir.

Tali-olanın yardımıyla bir paralojizm, eğer herhangi bir şeyin hem bu şeyin kendisine hem de onun tarafından ifade edilmiş olana ait olduğu iddia edilirse, mevcut olur; zira aynı şey pek çok şeye ait olabilir ve onun tarafından ifade edilen şeye ait olan her şeyin o şeyin kendisine de ait olması zorunlu değildir. Örneğin Koriskos insanlardan farklıysa o zaman onun kendinden de farklı olduğu sonucu çıkarılır, çünkü o bir insandır; ya da Koriskos, Sokrates'ten başka biri ise, ne var ki Sokrates bir insandır, o zaman şunu iddia ederler, Koriskos'un insanlardan farklı olduğu kabul edilmiştir, Çünkü Koriskos'tan farklı diye açıklanmış olan kişinin bir insan olduğu savı yerini bulmuştur.

Esas söylenene değil de genel olarak diye ya da sadece daha doğrusu diye söylenene dayanan bir paralojizm, bir parça sınırlı, eksik şekilde söylenen sanki genel olarak söylenmiş diye alınırsa, mevcut olur, örneğin var-olmayanı tasarlamak mümkündür, o halde var-olmayanın var olması gerekir; zira bir parça-var olmak genel olarak varlık gibi aynı şey değildir. Ya da tersi, varolanın var olmadığı, varolandan

bir parçanın var olmadığı, örneğin insan olmadığı sonucu çıkarılırsa. Ancak genel olarak var olmamak, ya da sadece bu tekil şey olmamak aynı şey değildir; bunun böyle görünmesinin nedeni, iki ifade tarzının birbirine çok yakın olması ve bir parça-var-olmanın genel olarak-var-olmaktan ve aynı şekilde bir parça-var-olmamanın genel olarak-var-olmamaktan çok az farklıymış gibi görünmesidir. Sadece daha doğrusu diye ve genel olarak diye söylenenlere dayanan vargılarda da durum böyledir. Örneğin tamamen siyah, dişleri beyaz olan Hintlinin hem beyaz hem beyaz-değil olması gerekir; ya da her ikisi vuku buluyorsa, o zaman nesnenin bu yüzden karşıt-olanı da içermesi gerekir. Bu paralojizmlerden bazılarını herkes kolayca paralojizm diye teşhis edebilir, örneğin bir kimse Etiyopyalının siyah olduğunu kabul edilmiş olarak alırsa ve sonra onun dişlerinin beyaz olup olmadığını sorarsa ve beyaz oldukları onaylanırsa, o zaman bu kişi Etiyopyalının hem siyah hem siyah-değil olduğu sonucunu çıkarırdı ve soru tümcesinin genişletilmesi sayesinde doğru sonuca vardığını düşünürdü. Ancak bazı paralojizmlerde bu durum genellikle fark edilmez, yani sadece sınırlı, eksik söylenenden genel olarak aynı şey de çıkar gibi göründüğü zaman ve başlıca konu olarak neyin ele alınması gerektiği soruda kolayca anlaşılamadığı zaman. Sonuncusu karşıt-olanla aynı ilişki içinde bulunan nesnelerde görülür; burada genel olarak her ikisinin ya da hiçbirinin nesne hakkında bir şey ifade etmediği kabul edilmelidir. Örneğin bir nesnenin yarısı beyaz yarısı siyahsa, o zaman bu nesnenin beyaz olarak mı yoksa siyah olarak mı tanımlanması gerektiği sorulur.

Sofistlerin çürütmelerinin üçüncü çeşidinin dayandığı nokta şudur: Bir vargının ve bir çürütmenin ne olduğu üzerinde ısrar edilmez, tersine, bunlar söylenenin bir bölümünün bir yana bırakılmasıyla yapılır. Zira doğru çürütme bir vargıdan ileri gelir, bu vargı aynı şeyin ve muhatabın iddia ettiği şeyin karşıtıdır, ve sırf adla değil, konuyla ilgilidir, aynı sözcükleri de değil aynı şeyi tanımlayan sözcükleri kulla-

nır. Vargı ayrıca kabul edilmiş olana dayanmalıdır, zorunlu olarak meydana çıkmalıdır, kanıtlanacak olandan çoktan kanıtlanmış diye yararlanmamalıdır, yönünü aynı şeye ve aynı şey hususunda çevirmelidir ve muhatabın ileri sürdüğü önerme gibi aynı tarzda ve aynı zaman için meydana çıkmalıdır. Şimdi, bu farklı yönlere göre bir şey hakkında yanlış bir çürütme de ileri sürülebilir. Kimileri ele alınmış konudan bir kısmını bir yana bırakır ve böylece bir çürütme görünüşüne ulaşır; örneğin tek ve aynı şeyin hem bir çift olması hem de olmaması gibi; zira iki birin iki katıdır, ama üçün iki katı değildir; ya da tek ve aynı şeyin kendinden dolayı hem çift olması hem de olmaması gibi. Ne var ki bu, aynı özgülük için geçerli değildir; zira bu, genişlikte değil uzunlukta iki katıdır. Ya da çürütme aynı nesneyle ve aynı ilişki içinde ve aynı anlamda ilgili olsa bile aynı zaman için değildir; bu yüzden o sadece gürünürde bir çürütmedir. Bu tür çürütmeleri ifade tarzına dayananlar arasında saymak mümkündür.

Sofistlerin, kanıtlanacak önermeyi vargılarında çoktan kanıtlanmış diye kullanan çürütmeleri, bu hatanın meydana gelebilmesi gibi, bu ve başka şekilde birçok defa vuku bulabilir. Çürütme görünüşü, neyin aynı ve neyin farklı olduğunu anlamanın mümkün olmamasıyla meydana gelir.

Sofistlerin ilişik-olana dayanan çürütmeleri, ilişik-olanın ya da ifade edilenin tersine dönebileceği de sanıldığı için ortaya çıkar. Yani, diyelim ki Bir varsa Başkası'nın da var olması zorunludur, böylece Sonuncu varsa Birinci'nin de var olması zorunludur. Bu yüzden görüş tarzlarında duyusal algılara dayanan yanılgılar da görülür; zira safra sık sık balla bir tutulmuştur, çünkü sarı renk balla da ilintilidir; aynı şekilde yağmur yağdığı zaman toprak ıslandığı için, toprak ıslaksa yağmurun yağmış olduğu düşünülür. Fakat bu zorunlu değildir. Konuşmalardaki temellendirmelerden göstergeye dayanan kanıtlar da ilintili-olandan yararlananlara aittir. Örneğin sözü geçen kişinin zina işleyen biri olduğunu kanıtlamak istedikleri zaman ilintili-olandan yararlanırlar, yani onun bir

züppe olduğunu, ya da gece yarısı çevrede dolaşırken görüldüğünü [söylerler]. Oysa aynı durumla pek çok kişide karşılaşılır, ama bu yüzden onlar zina işledi denemez. Benzer şeyler vargılar vasıtasıyla kanıtlarken de görülür, örneğin Melissos'un, evrenin sınırsız olduğunu ifade eden sözlerinde olduğu gibi. O, evrenin oluşmamış olduğunu varsayıyordu (çünkü var-olmayan'dan hiçbir şey meydana gelmezmiş), ama oluşmuş-olanın bir başlangıcı varmış; demek ki evren oluşmamışsa başlangıcı da yokmuş, yani sınırsızmış. Fakat bu sonucun çıkması zorunlu değildir; zira bütün oluşmuş-olanların bir başlangıcı varsa, bir başlangıcı olan her şey yine de oluşmuş değildir, tıpkı nöbet geçiren kişi sıcak oluyorsa, sıcak olanın da mutlaka nöbet geçirmek zorunda olmadığı gibi.

Bir neden-olmayan'dan bir neden gibi yararlanan çürütmeler, neden-olmayan, sanki çürütme neden-olmayan'ın yardımıyla gerçekleşmiş gibi birlikte alındığı zaman vuku bulur. Benzer şeyler olanaksız-olan'a götüren vargılarda ortaya çıkar, çünkü bu vargılarda büyük önermelerden birinin yanlış ifade edilmesi zorunludur. Demek ki olanaksız vargı için zorunlu olan sorulara bazı şeyler birlikte alınırsa, o zaman çürütme bu ek nedeniyle meydana gelmiş gibi görünecektir, örneğin çürütme ruh ile yaşamın aynı şey olmadığını kanıtlamak istediği zaman bu sonucu şöyle çıkarır: Oluş bozuluşun karşılığı (mukabil) ve belirli bir oluş belirli bir bozuluşun karşılığı ise ve ölüm belirli bir bozuluş ve yaşamın karşılığı ise, buradan çıkan sonuç, yaşam bir oluş ve yaşam eşittir oluş olur. Ancak bu olanaksız olduğu için ruh ile yaşam da aynı şey değildir. Fakat bu doğru bir kanıt değildir, zira bu olanaksız vargı, yaşamın ruhla aynı şey olduğu öne sürülmediği zaman da meydana çıkar, çünkü yaşam bir bozuluştan çok sadece ölümün karşılığıdır ve oluş da bozuluşun karşılığıdır. Demek ki benzer temellendirmelere genel olarak doğru değildir denilemez, ama mevcut öner-

me hakkında elbette denilir. Benzer şeyler soru soranlar tarafından bile genellikle fark edilmez.

Demek ki ilişik-olana ve neden-olmayana dayanan temellendirmeler böyle oluyor; ama birçok sorunun tek bir soru haline getirilmesine dayanan çürütmeler, eğer soru sorulan kişi bu Birçok'u fark etmezse ve sanki tek soru sorulmuş gibi sadece tek cevap verirse ortaya çıkar. Bazı durumlarda birçok sorunun sorulduğunu ve bu yüzden bunlara cevap verilmemesi gerektiğini kolayca görmek mümkündür, örneğin yeryüzünün deniz mi, yoksa gök mü olduğu sorusuna. Başka durumlarda ise bu pek anlaşılmaz ve soru sorulan kişi, sadece bir konuyla ilgili sorulardaki gibi, eğer cevap vermezse aynı fikirde ya da görünürde çürütülmüş sayılır; örneğin, şu ya da bu kişi bir insan mıdır sorusunda olduğu gibi. Soruya olumlu cevap verilirse, o zaman sofist, eğer bir kimse herhangi birine vururs a o insanlara değil tek bir insana vurur, sonucunu çıkarır. Ayrıca: Birçok kişiden bazıları iyi, ötekiler iyi değilse, o zaman hepsi iyi midir, yoksa değil midir? Bu ikisinden hangisine cevap verilirse verilsin, buradan her zaman bir çürütmeyi ya da yanlış bir şeyi görünürde türetmek mümkündür; zira şöyle söylenir: İyi-olmayanlardan bazıları iyidir ya da iyilerden bazıları iyi-değildir; böylece bu yanlış olur ya da cevaba bir şeyler daha eklenirse o zaman doğru bir çürütme bile ortaya çıkabilir; örneğin bir kimsenin bir şeyi ve birçok şeyi aynı şekilde bildiğini, çıplak ve kör diye tanımlandığını kabul ettiği zamanki gibi, çünkü bir kör, doğası gereği sahip olmak zorunda olmasına karşın yüzü olmayan bir kişi ise, birçok kör de, doğası gereği sahip olmak zorunda olmasına karşın yüzleri olmayan kişilerdir. Demek ki sofist şöyle der: Bir kişinin yüzü varsa, ama ötekinin yoksa her ikisi de ya gören ya da kör olacaktır, ki bu olanak dışıdır.

ALTINCI BÖLÜM

Demek ki görünürde vargılar ve çürütmeler ya burada olduğu gibi bölünmeli ya da hepsi doğru bir çürütmenin ne olduğunu bilmemeye dayandırılmalı ve bu şekilde başlanmalıdır; zira bu sözü edilen bütün çürütme çeşitleri çürütme kavramına geri getirilebilir. Bu durum ilk önce, bu çürütmeler doğru sonuçlanmazsa meydana gelir, çünkü vargı ileri sürülmüş büyük-önermelerden çıkmak zorundadır, hem de sırf görünürde değil, zorunlulukla birlikte. Sonra geri götürme, çürütme kavramının içerdiği tekil belirlenimlerle ilgili olarak da vuku bulur. İfade tarzına dayananlardan biri bölümü çift anlamlılıktan, örneğin aynı adlılıktan ya da iki anlamlı bir önermeden ya da aynı ilişki biçiminden (zira hepsini tek Bu diye kabul etmeye alışılmıştır) destek alır, buna karşılık çürütmeler sözcüklerin bağlanması ya da ayrılması yardımıyla ya da vurgu aracılığıyla, konuşmanın anlamı korumamasına ya da sözcüğün eşit vurgulanmamasına dayanır; bir çürütmenin ya da bir vargının gerçekleşmesi gerekiyorsa, konunun da aynı kalmak zorunda olması gibi, bu durumun aynı şekilde vuku bulmuş olması gerekirdi. Örneğin pelerin için bir önerme kabul edilmişse, o zaman vargı paltoyu değil, pelerini dile getirmek zorundadır; gerçi palto için önerme de doğrudur, ama vargı oraya götürmez; o zaman daha çok bunun nedeni sorulduğu zaman pelerinde de nedeni aynı anlama gelen bir soruya gerek duyulur.

Tali-olana dayanan çürütmeler aynı şekilde vargı tanımı vasıtasıyla ayırt edilir; zira çürütme de karşıt olanı dile getirmek zorunda kalmayacak şekilde tanımlanmalıdır, çünkü çürütme karşıt-olan üzerinde bir vargıdır; demek ki tali-olandan nesnenin (konunun) kendisi üzerinde bir vargı türetmek mümkün değildir, böylece bu, çürütmeyle de yapılamaz. Zira belirlenimler, bunun zorunlu olarak var olması gerekir, şeklinde olduğu sürece ve bu, rastlantı sonucu beyaz renkse, o zaman bu "Beyaz" zorunlu olarak vargıdan çıkmaz. Üçgenin açıları iki dik açıya eşit ve ayrıca üçgene aitse,

üçgen bir figür ya da İlk ya da Asıl-olsa da bu vargıdan asla üçgenin bir figür ya da İlk ya da Asıl-olan olduğu sonucu çıkmaz, çünkü kanıt üçgenin bir biçim ya da İlk olduğuna değil, onun bir üçgen olmasına dayanır. Benzer şeyler bu tür başka durumlar için de geçerlidir. Demek ki çürütme bir vargı ise, o zaman tali-olana dayanan çürütme geçerli bir çürütme olmayacaktır. Konuya yabancı olanlar bu şekilde uzmanlara karşı vargılarını tali-olana dayandırarak zanaatçıları ve genel olarak uzmanları çürütürler. Bu kişiler bu durumu ayırt edemezse, o zaman soruları ya kabul eder ya da kabul etmezse çürütülmüş sayılır.

Yanlış yere Daha Doğrusu'na ve genel olarak Geçerli-Olan'a dayanan çürütmeler, olumlamanın ve yadsımanın aynı nesneyle ilgili olmamasından anlaşılır. Zira sadece herhangi Beyaz'ın yadsınışı herhangi-Beyaz-Olmayan ve genel olarak Beyaz'ın yadsınışı genel olarak Beyaz-Olmayan olur. Demek ki soru soran kişi nesnenin herhangi bir beyaz olduğu kabulünü Beyaz'ın hakkı olan şey diye aldığı zaman gerçi bir çürütme yapmaz, ama bir çürütme görünüşü elde eder, çünkü muhatabı çürütmenin ne olduğunu bilmez.

En kolay fark edilenler, daha önce çürütme kavramına ters düşen olarak gösterilmiş olanlardır; bu yüzden bu adı almışlardır; zira çürütme görünüşüne, onlardaki temellendiren önermelerden bazılarının bir yana bırakılmasıyla ulaşılmıştır ve çürütmelerde böyle bir bölümleme yapmak isteyen kişi, bütün bu çürütmelere "temellendirmedeki bazı şeylerin bir yana bırakılması" ortak tanımını vermek zorundadır.

Kanıtlanacak-olandan kanıtlanmış diye yararlanan ve Neden-olmayanı Neden telakki eden çürütmelerin yanlış oldukları vargı kavramı vasıtasıyla ortaya çıkar; zira vargı, özellikle bu büyük-önermelerin, bir Neden-olmayandan türetilen vargılarda söz konusu olmayan şey için nedeni oluşturmasıyla meydana çıkmak zorundadır. Aynı şekilde vargı, başlangıçta ileri sürülen ve önce kanıtlanacak olan önermeye dayanmamalıdır, ki bu, önce kanıtlanacak olan önermeden bu şekilde yararlanmaya dayananlara riayet etmez.

İlişik-olana dayanan çürütmeler tali-olanlardan yararlananların bir bölümünü oluşturur, çünkü ilişik-olan bir tali-olandır ve asıl tali-olandan sadece sonuncunun sırf bir nesne için kullanılabilmesiyle ayrılır; örneğin Sarı ile Balın, ya da Beyaz ile Kuğunun aynı şey olduğu önermesindeki gibi, oysa ilişik-olandan her zaman muhtelif şeyler için yararlanılabilir. Tekil bir belirlenim içinde birbiriyle Özdeş-olan'lar, kendileri de birbiriyle özdeş diye ele alınır ve böylece ilişik-olana dayanan çürütme gerçekleşir. Ancak bu çürütme her durumda doğru bir çürütme değildir; örneğin bir nesnedeki Beyaz sadece bir tali-olan olduğu zamanki gibi; zira, sözgelimi, Kar ve Kuğu Beyazda birbiriyle özdeştir. Aynı şekilde Melissos'un "oluşmuş-olmak" ile "bir başlangıcı olmak"ın tek ve aynı şey olduğunu savlayan temellendirmesindeki gibi; ya da birbiriyle özdeş-olmuş olan aynı niceliğe de sahip diye varsayılırsa. Zira Melissos, Oluşmuş-olan'ın bir başlangıcı olduğu için, bir başlangıcı olan şeyin de oluşmuş olduğu sonucunu çıkarıyor; sanki her ikisi de, yani "Bir Başlangıcı-olmak"la "Oluşmuş-olan" ve "Sınırlı-olan" aynı şeymiş gibi. Bu durum aynı şekilde Özdeş-Olmuş-Olan'da gerçekleşir; aynı ve bir niceliği alan şeyler birbiriyle özdeş olacağı için Özdeş-Olmuş-Olan'ın da aynı niceliğe sahip olması gerekir. Demek ki burada, ilişik-olan vargı için kullanılıyor. Tali-olana dayanan çürütme doğru çürütmenin bilinmemesinden ileri geldiği için, bunun ilişik-olana dayanan çürütme için de geçerli olduğu açıklığa kavuşur. Bu durum başka yerde de gözlemlenir.

Birçok sorunun tek bir soru haline çevrilmiş olduğu çürütmeler büyük-önerme kavramının parçalara ayrılmamasına ve yalıtlanmamasına dayanır; zira bir büyük-önerme Bir-Şey'den Tek-Şey'i ifade eder: çünkü aynı tanım hem tekil-olan hem de genel olarak nesne için geçerlidir; böylece insan tanımı genel olarak tek tek insanlar için de geçerli olur ve aynı şey başka nesneler için de vuku bulur. Tekil bü-

yük-önerme Bir-Şey'den Tek-Şey'i ifade eden önermeyse o zaman hemen kavranan bir soru da genel olarak bir büyük önermeden vazgeçecektir. Bu durumda vargı büyük önermelerden meydana çıkmaktadır ve çürütme bir vargıdır, yani çürütme de büyük-önermelerden meydana çıkmak zorundadır. Şimdi, büyük-önerme Bir-Şey'den Tek-Şey ifadesini, bu tür çürütmenin de doğru çürütmenin bilinmemesinden ileri geldiği, çünkü büyük-önermenin sadece böyle bir önerme gibi göründüğü şeklinde açıklığa kavuştursa da bu gerçek değildir. Demek ki soru sorulan kişi bu soruya sanki tek soruymuş gibi cevap verdiyse o zaman çürütme gerçekten meydana gelir; ama cevap vermemiş ve böylece görünürde onaylamışsa o zaman çürütme de görünürde bir çürütme olur.

Böylece bütün görüş açıları doğru çürütmenin bilinmemesi kategorisine girer, hem de ifade tarzına dayananlarda çürütmenin özgünlüğünden ileri gelen karşıolma sadece görünürde bir karşıolma olduğu ve geri kalanlar vargı kavramına riayet etmediği için.

YEDİNCİ BÖLÜM

İki anlamlı sözcüklere ya da sözlere dayanan vargılardaki yanılgı, çok anlamlı olanların farklı anlamlarını ayıramamaktan meydana gelir (zira bazı şeyleri ayırmak kolay değildir, örneğin sözcüklerin çok anlamı, Bir, Varolan ve Aynı-olan gibi). Bağlanmaya ya da ayrılmaya dayanan çürütmelerde yanılgı, sözlerin, ister birbirine bağlı ister birbirinden ayrı olsun, farklı bir anlamının olmadığı sanıldığı için meydana gelir, ki bu durum büyük bölümüyle de söz konusudur. Aynı şey vurguya dayanan çürütmeler için de geçerlidir: zira sesi yükselterek ya da alçaltarak konuşmak genel olarak farklı hiçbir şey tanımlamazmış gibi görünür ya da en azından birçok durumda tanımlamaz.

İfade biçimine dayanan çürütmeler konuşma biçiminin aynılığı (değişmemesi) nedeniyle yanıltır; bu yanılgı aynı anlamda ve farklı anlamda kastedilenlerin kolayca ayırt edilememesiyle ve doğru bilgiye oldukça yakın olmayı başaran ve onu en çok anlayan kişinin söylenenleri başını sallayarak onaylamasıyla, muhatabın bir nesne (konu) hakkında ifade edilen her şeyi bağımsız bir şey olarak yorumlaması ve tek bir şey gibi anlamasıyla meydana gelir; zira Bir-olan'a ve bağımsız şeylere genellikle "Bu" ve "Varolan" ilişikmiş gibi görünür. Bu yüzden bu araç, ifade tarzına dayananlar arasında sayılmalıdır, çünkü yanılgı önce, bir kimse bir şeyi sanki kendi başınaymış gibi başkalarıyla birlikte incelerse (zira başkalarıyla birlikte incelemek sözlerin yardımıyla olur, ama kendi başına yapılanda sorunun kendisinin göz önüne alınması hiç de az görülen bir durum değildir) kolayca vuku bulur; ve sonra inceleme sadece sözleri hedef alırsa insan elbette kendi başına da yanılır; hatta her yanılgı bir benzerlikten de ortaya çıkar ve benzerlik ifade tarzında bulunur. Tali-olana dayanan çürütmelerde yanılgı, muhatap neyin aynı, neyin farklı ve neyin Bir, neyin Çok olduğunu ve her şeyin bir nesne hakkında ifade edilen niteliklere ait olmayıp nesnenin kendisine de ait olduğunu ayırt edemediği zaman meydana gelir. İlişik-olana dayanan çürütmelerde de durum böyledir, çünkü ilişik-olan tali-olanın bir bölümüdür. Bu ise pek çok durumda böyle görünür ve Bu, Bu'ndan ayrılmıyorsa Başka da Başka'dan ayrılmaz diye iddia edilir. Konuşma'dan bir parçanın bir yana bırakılmasına ve "herhangi bir şekilde"ye ve "genel olarak"a dayanan çürütmelerde yanılgı meydana gelir, çünkü yanılgı sadece bir parça Küçük-olan'da (ayrıntıda) gerçekleşir; zira burada "bir"i, "belirli bir tarzda"yı, "gibi"yi, "şimdi"yi, konuşmada bunu izleyeni henüz fark etmek mümkün değildir, böylece önerme genel olarak kolayca onaylanır. Başlangıçta ileri sürülmüş önermeden kanıtlanmış bir önerme diye yararlanan ve neden-olmayana dayanan ve birçok soruyu tek bir soru gibi soran çürütmelerde de durum

benzer şekildedir. Bütün bu çürütme çeşitlerinde yanılgı bir ayrıntı nedeniyle meydana gelir, bu nedenden dolayı o sırada büyük-önerme ve vargı kavramlarına pek önem verilmez.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Görünürde vargıların hangi çeşitli tarzlarda meydana geldiklerini ortaya çıkardıktan sonra, böylece sofistlerin vargılarının ve çürütmelerinin nasıl meydana gelmesi gerektiğini de ortaya çıkarmış oldum. Sofistlerin vargısına ve böyle bir çürütmeye ben yalnızca görünürde yargıyı ve görünürde çürütmeyi değil, üstelik, mantık kurallarına uyan ama nesneyle sadece görünürde ilgili olanları da katıyorum. Bunlar, nesneyle ilgili olarak çürütmeyen ve cevap verenin, diyalektiğin bir bölümünü oluşturan ve bilgisizliğinden dolayı cevap veren temellendirmeyi kabul ettiği için yanlış sonuç çıkarabilen inceleme sanatının işi olan bilgisizliğini açıklayan çürütmelerdir. Buna karşılık sofistlerin çürütmelerinden, kendilerine karşıt olan önermeyi bir vargıyla kanıtlasalar bile, muhatabın bilgisiz olup olmadığını anlamak mümkün olmaz, çünkü bu çürütmeler bu tür temellendirmeler yüzünden uzmanları bile zora sokar.

Bu tür çürütmelerin aynı yönteme dayandığı açıktır; zira dinleyicilerde, sorulan büyük-önermelerden sanki doğru türetilmiş bir vargı yanılgısı yaratan araç, bunların yüzünden cevap verende de bu kanıyı uyandıracaktır ve bu nedenle bütün bu araçlar ya da bu araçların birçoğu vasıtasıyla aynı şekilde yanlış vargılar ortaya çıkar, çünkü soru sorulmayan kişi de kendisine sorulduğu zaman kabul edeceği şeyi kabul etmiş olduğuna inanacaktır. Ancak gerekli olanın sorulmasına ve böylece yanlış-olanın meydana çıkarılmasına sadece bazı çürütmelerde rastlanır, tıpkı ifade tarzına dayanan ve dil yanlışını hedef alan çürütmelerde olduğu gibi. Şimdi, karşıt önerme için yanlış vargılar görünürde çürütmelere aitse, o zaman yanlışla sonuçlanan vargıların görünürde vargıyı

meydana getiren aynı araçlara dayanacağı açıktır. Ama görünürde çürütme doğru-olanın bazı bölümlerine dayanır; zira bazı bölümler bir yana bırakıldığı zaman çürütme görünürde bir çürütmeye dönüşür, bunun tıpkı temellendirmeden çıkmayan bir şeye dayananlarda ve olanaksız-olana götürenlerde ve de iki soruyu tek soru haline getirerek büyük-önerme kavramını ihlal eden çürütmelerde vuku bulması gibi; ayrıca tali-olandan bir Kendinde olarak yararlananlarda, ya da ilişik-olana dayanan aynı tür çürütmelerde; ayrıca vargının sorun için değil, sadece sözler için meydana geldiği çürütmelerde; ayrıca karşıolma'sını, münakaşa konusu olan çürütülecek önerme gibi genel diye anlamayan ve onu aynı şeye ve aynı şeyle ilgili olana uydurmayan ve böylece bazı Gerek'leri ya da bütün bu Gerek'leri ihlal edenlerde; ayrıca vargılarında henüz kanıtlanması gereken bir büyük-önermeye dayananlarda olduğu gibi. Böylece paralojizmlerin meydana geliş tarzları açıklanmış oluyor; bu durumun başka tarzlarda vuku bulmaması gerekir, hepsi daha çok burada açıklanan yöntemler dahilinde hareket edecektir.

Sofistlerin çürütmesi genel olarak bir çürütme değildir, tersine, sadece belirli bir kişiyle ilgili bir çürütmedir ve aynı şey sofistlerin vargısı için de geçerlidir. Zira iki anlamlı sözcüğün sadece tek bir anlamı olduğu ve aynı konuşma biçiminde ifade edilen birçok şeyin sadece bu belirli şey anlamına geldiği kabul edilmediği zaman ne bir çürütme ne de bir vargı meydana gelir, hem de ne genel olarak ne de soru sorulan kişiyle ilgili olarak. Ancak bu kişi kabul eder ve onaylarsa, bu kişiye karşı gerçi çürütme mevcut olacaktır, ama genel olarak değil; zira o gerçeklikte sadece bir anlamı olan şeyi değil, sadece öyle görünen şeyi kabul etmiş ve onaylamıştır ve çürütme buna dayanmıştır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Soru sorulan kişi çürütülebileceği zaman genel olarak ne kadar nesnenin var olduğu sorusu, bütün nesneler hakkında

bilgi sahibi olunmadığında sorulmamalıdır; ancak buna hiçbir sanat vasıtasıyla ulaşılamaz, zira bilimler elbette sınırsızdır ve bu yüzden kanıtlar da. Kanıtlanabilen her şeyde olduğu gibi doğru çürütmeler de mevcuttur, doğrunun karşıtını iddia edenler de çürütülebilir. Örneğin karenin köşegenleri ile kenarlarının aynı ölçüyle ölçülebileceğini iddia eden bir kimse, böyle her ikisi için geçerli bir ölçünün mevcut olmadığı kanıtıyla gerçekten çürütülürdü. Bu yüzden Her Şey'in bilinmesi zorunlu olurdu, çünkü bazı çürütmeler geometrinin ilkelerine ve buradan çıkarılan teoremlere, başkaları hekimlik sanatının ilkelerine, başkaları da öteki bilimlerin ilkelerine dayanmaktadır. Ancak yanlış çürütmeler de tek bir alanla sınırlı değildir; zira her bilimde yanlış vargılar da çıkarılabilir; örneğin geometride geometrik, tıpta tıbbi. Ben "her bilimde" sözüyle bilimde mevcut en üst ilkeleri kastediyorum. Demek ki insan kendini diyalektikten çıkarılanlarla sınırlamalıdır; çünkü bunlardaki görüş açıları bütün bilimler ve her yeti için aynı ölçüde geçerlidir. Bu yüzden tekil bilimlerdeki çürütmeleri, sadece bu çürütmeyi içerenler, onun görünürde bir çürütme olup olmadığını ya da gerçek iseler bunun neden böyle olduğunu incelemeli ve görmelidir; sırf bir bilim için değil bütün bilimler için geçerli görüş açılarından çıkarılan çürütmeleri ise diyalektikçiler incelemelidir. Burada, her biri için güvenilir vargılara ulaşılmasını sağlayan araç bilinirse o zaman güvenilir çürütmelerin aracı da bilinir; zira çürütme bir önceki vargı vasıtasıyla açıklanan önermenin yadsınışını dile getirir, böylece yadsımayı dile getiren bir ya da iki vargı çürütmeyi oluşturur. Şimdi biz, çürütmelerden genel olarak kendisi için yararlanan görüş açılarının sayısını biliyoruz ve bunlar bilinirse çözüm de bilinir, yani bu tür çürütmelerdeki hataların meydana çıkarılışı da bilinir; zira onların araçlarına karşı yapılan itirazlar çözümü de ortaya koyar. Biz artık görünürde çürütmelere dayanan araçların sayısını da öğrendik, hem de herhangi bir kişi için değil, sadece diyalektikte deneyimli kişiler için görünürde

olanlara dayananları da, çünkü çürütmeleri herhangi bir kişi için görünürde [çürütme] haline getiren araçlar sınırsızdır ve bu nedenle tükenmeleri mümkün değildir. Bu yüzden ortak ilkelerin yardımıyla gerçek ve görünürde çürütmelere ulaştıran araçların sayısını sadece diyalektikçiler gözden kaçırabilir, ki çürütme ister diyalektik ister sadece görünürde diyalektik bir çürütme isterse muhatabı yoklamak için deneme olarak düzenlenmiş bir çürütme olsun.

ONUNCU BÖLÜM

Demek ki, kimileri tarafından temellendirmenin sözcüklerle ilgili olması, kimilerince de tartışılan önermenin anlamıyla ilgili olması gerekir diye iddia edilmesine karşın temellendirmeler arasında hiçbir fark yoktur. Sözcüklerden yana olan temellendirmelerin, önermenin anlamını izleyenlerden farklı olmasını gerektiren varsayım yanlıştır ve her ikisinin aynı şey olmaması da yanlıştır. Zira anlama göre olmayan münakaşa, sözcüklerin, soru sorulan kişinin kabul ettiği ve kendisine soru sorulduğunu düşündüğü anlamda alınmamasından başka nedir ki? Demek ki böyle bir münakaşa sözcükler yüzünden yapılan bir münakaşadır, ama soran kişinin yeni açıklamaları sadece verdiği cevapla muhatap tarafından kastedilen anlama dayandırıldığı zaman anlamdan dolayı bir münakaşa olur. Ayrıca çift anlamlı bir sözcükte hem soran hem de sorulan kişi -sözcüğün sadece tek anlamı olduğunu ve tartışmanın- örneğin Her Şey'in Bir olduğu önermesiyle ilgili olduğunu düşündüğü zaman böyle bir tartışma da sözcükle ya da sorulan kişi tarafından buna bağlanan anlamla ilgili olacaktır. Ama münakaşa edenlerden biri sözcüğün birçok anlamı olduğunu düşünürse, o zaman bu kişi tartışmayı sadece anlamla ilgili bir tartışma olarak yürütecektir. Çünkü bir defa sözcüklerin birçok anlamının olduğu tartışmalar sözcüklerle ve anlamla ilgilidir; sonra bu durum öteki bütün tartışmalarda da vuku bulur; zira "anlama göre" [ifadesi] te-

mellendirmede değil, cevap verenin, kabul ettiği şeyi nasıl kastettiğinde bulunur. O zaman bütün tartışmaları, sırf sözcüklerle ilgili tartışmalar diye almak caiz olurdu, zira "sözcüklerle ilgili" ifadesi burada anlamla ilgili değil demektir. Bu durum bütün tartışmalar için geçerli olmasaydı, o zaman ne sözcüklerle ne de anlamla ilgili olan başka tartışmaların mevcut olması gerekirdi, ancak bunlar kendi bölümlenişlerini bütün tartışmalar için geçerli diye iddia eder ve üçüncü bir tarz ileri sürmeden onları sadece sözcüklerle ilgili ve anlamla ilgili olarak bölümlere ayırır. Bununla beraber iki anlamlılığa dayanan vargılardan sadece birkaç tanesi sözcüklere dayanır, zira daha önce dediğim gibi, ifade tarzına dayanan bütün vargıların sözcükler üzerinden ileri sürülmüş vargılar olduğu yanlış bir iddiadır, oysa bazı paralojizmler, cevap verenin bunlara karşı herhangi bir şekilde davrandığına değil, sorunun birçok anlamı olan bir sözcüğü içermesine dayanır.

Vargı üzerinde konuşmadan önce çürütmeleri incelemek genel olarak yanlıştır; zira çürütme bir çeşit vargıdır ve bu yüzden yanlış çürütmelerden önce vargı üzerinde konuşmalıdır; çünkü çürütme karşıolma üstüne sadece görünürde vargıdır. Bu yüzden burada yanlışı ya vargı ya da karşı olma içerir (zira sonuncusu mevcut olmalıdır) ya da çürütme sadece görünürde bir çürütmeyse her ikisi de. Böylece, susan konuşur, ifadesindeki yanlış, vargıda değil, ileri sürülen karşıolma'da bulunur; buna karşılık, bir kimse sahip olmadığı şeyi verebilir, önermesindeki [yanlış] her ikisinde ve Homeros'un destanının, bir döngü oluşturduğu için, bir figür olduğu önermesinde ise [yanlış], vargıda bulunur. Bu iki kısımdan hiçbiri yanlış değilse o zaman vargı doğru olur.

Mamafih çıkış noktama geri dönmek için şöyle de sorulabilirdi, matematikteki temellendirmeler acaba anlamla mı ilgilidir yoksa değil midir? Özellikle cevap veren kişi üçgen sözcüğünün birçok anlamı olduğunu, kabul ve onayının, açılarının iki dik açıyı içerdiği kanıtlanmış olan figürle ilgili olmadığını kastettiği zaman acaba soran kişinin kanıtının ce-

vap verenin sözcükle bağlı gördüğü anlamla ilgili olduğu ya da olmadığı söylenebilir miydi?

Ayrıca sözcük gerçi çok anlamlı ise, ama cevap veren bunu bilmiyor ve de buna inanmıyorsa, bu durumda aynı şeyin anlamla ilgili olarak tartışılması gerekmemekte midir? Ya da sorunun başka türlü, cevap verenin seçmesini sağlayacak şekilde, yani susan konuşabilir mi yoksa konuşamaz mı ya da bu böyle değil mi yoksa böyle mi tarzında sorulması mı gerekirdi? Şimdi burada cevap veren kişi deseydi ki: Hiç de değil, ama muhatabı durumun böyle olduğunu kanıtlasaydı o zaman tartışma, sözcüklerle ilgili olanlar arasında bulunması gerekirken anlamla ilgili olmayacak mıydı? Bu yüzden sırf anlamla ilgili özel bir tartışma tarzı yoktur, ama bazıları elbette ki sadece sözcüklerle ilgilidir; ancak bütün çürütmeler bu türden değildir, hem de ne gerçek ne de sadece görünürde olanlar, çünkü ifadeye dayanmayan görünürde çürütmeler de mevcuttur, tıpkı tali-olandan başlıca-olan diye yararlananlar ve başka birçoğu gibi.

Ne var ki ben, susanın konuştuğunu iddia ettiğim zaman, benden bunun kısmen böyle kısmen başka şekilde anlaşılması gerektiği talep edilirse o zaman bu önce yanlış olur (zira sorulan soru ara sıra çok anlamlı görünmez ve çok anlamlılığın fark edilmediği yerde bölümlere ayırmak olanak dışıdır); sonra bu, didaktikten başka bir şey mi olurdu? O zaman soran kişi muhatabına sorunun hangi durumda bulunduğunu açıklamak zorunda kalırdı, muhatabı ise sorunu ne incelemiştir ne sorunun iki anlamlı olduğunu bilir ne de tahmin eder. Sonra bu durumun iki anlamlı olmayan sözcüklerde de vuku bulması zorunluluğunu ne engeller, örneğin dört misli sayılardaki birimlerin iki misli sayılara eşit olup olmadığı sorusu gibi. Zira iki misli sayılar bazen bu şekilde bazen başka şekilde onun içinde yer alır. Ayrıca şu soruda: Karşılıklar için bir bilim mevcut mudur, yoksa değil midir? Zira bilinenler ve bilinmeyenler de karşılıklara aittir. Demek ki burada önce bir açıklama talep eden kişi, öğretme ediminin tartışmadan

farklı olduğunu ve öğreten kişinin soru sormayıp sorunun kendisini açıkladığını, ama tartışanın soru sormak zorunda olduğunu bilmez gibi görünür.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Bir şey kanıtlamak isteyen biri başkasından bir olumlama ya da yadsıma talep edip etmeyeceğine de önem vermez, bu sadece bir inceleme yapan kişiye düşer. Zira inceleme sanatı diyalektik sanatına aittir; bu sanat uzman kişiyle değil, kendisini uzman gibi gösteren bilgisiz kişiyle tartışır. Sorunla ilgili olarak sadece daha genel ilkelerden yararlanan kişi bir diyalektikçi, bunu sadece görünürde yapan kişi bir sofisttir. Sadece münakaşaya hizmet eden Yargı ve sofistlerin vargısı kısmen görünürde vargılardır, bunlarla, kendini denemeye tabi tutan diyalektik uğraşır ve bu arada vargı doğru da olabilir; zira burada yanılgıyı sadece ara-kavram ya da vargının nedeni içerir; ancak her ikisi de kısmen, özel bir bilimin ilkelerinden yararlanırmış gibi görünen, ama aslında doğru yönteme riayet etmeyen paralojizmlerdir. Böylece yanlış tahrifatlar münakaşaya hizmet eden birer vargı olmazlar (çünkü paralojizmler burada gerçekten ilgili bilim dahilinde devam eder) ve bu durum, tahrifat doğru bir şeyle ilgili olduğu zaman da geçerlidir, örneğin Hippokrates'in tahrifi ya da ay biçimi kesitin yardımıyla dairenin kareye çevrilmesi (terbii) gibi. Buna karşılık Bryson'un,* dairenin kareye çevrilmesi için uyguladığı yöntem, dairenin kareye çevrilmesine ulaşılmış olsaydı bile, sofistçe bir yöntemdir, çünkü onun büyük-önermeleri geometri biliminden alınmamıştır. Buna göre münakaşayı hedefleyen iki tür vargı mevcuttur; biri genel yada biçimsel kurallara sadece görünürde riayet eder, öteki ilgili bilimin kurallarına, vargı doğru bile olsa, sadece görünürde riayet eder. Zira o, soruna görünürde riayet eder, demek ki aldatıcı ve haksızdır. Müsabakada bu tür bir haksızlığın ve

* Herakleia'lı matematikçi ve Sofist. (İ.Ö. 450-390)

muharebede haksız bir yöntemin mevcut olması gibi tartışmada da münakaşayı hedefleyen yöntem haksız bir mücadele tarzıdır. Muharebede mutlaka zafer kazanmak isteyenler her çeşit araca başvurur ve tartışmada da aynı şeyi sırf münakaşacılar yapar. Sadece zafer kazanmak için tartışmaya giren bu tür insanların münakaşacı olduğu da görülür ve kendilerine para kazandıran itibar nedeniyle münakaşa edenler de sofistlerdir. Zira sofistlerin sanatı, daha önce dediğim gibi, bilge görünüşü vasıtasıyla para kazanmak ister ve bu yüzden sofistler görünürde kanıtların peşinden koşar. Her ikisi de, münakaşacılar ve sofistler aynı temellendirmelerden yararlanırlar, ama aynı amaç uğruna değil. Aynı temellendirme hem sofistlere özgü hem de münakaşacı olabilir, ama özdeş-olan bağlamında değil, çünkü münakaşacı olanı sadece görünürde zafer kazanmak için, sofistlere özgü olanı bilgelik görünüşü uğruna vuku bulur; çünkü sofistlerin bilgeliği gerçek değil, sadece görünürde bilgeliktir.

Münakaşacı kişi diyalektikçiye karşı, tahrifatları kendi kanıtlarında geometriciye karşı kullanan biri gibi davranır; zira o, tahrifatçının geometriciye karşı çıktığı aynı nedenden dolayı diyalektiğe karşı paralojizm yapar. Ancak tahrifatçı münakaşacı değildir, çünkü o yanlış figür üzerindeki kanıtını yine de geometrinin ilkelerinden ve vargılarından türetir; öteki ise, gerçi diyalektiğin kurallarını uygular, ama geri kalanında açık seçik bir münakaşacıdır. Örneğin ay biçimi kesit yardımıyla dairenin dörde çıkarılması için gösterilen kanıt münakaşacı değildir, ama Bryson tarafından bunun için ileri sürülen kanıt öyledir. Birinci kanıt geometri dışında başka bilimlerden yararlanmaya izin vermez, çünkü bu kanıt geometriye özgü ilkelere dayanır; Bryson'un kanıtı ise nesnelerdeki olanaklı ile olanaksızı ayırt edemeyen nicelikleri hedef alır; zira onun kanıtı buna uyar; ya da o, dairenin kareye çevrilmesini Antiphon gibi ileri sürmüştür. Ya da bir kimse, yemekten sonra yürüyüş yapmanın iyi olduğunu, Zenon'un harekete karşı olan nedenlerinden dolayı reddettiği zaman,

onun temellendirmesi tıbbi olmazdı, çünkü bu temellendirme başka birçok şeye de uyardı.

Münakaşacı temellendirme diyalektik temellendirmeye karşı, tahrifatçının geometriciye davrandığı gibi davransaydı o zaman geometride münakaşacı temellendirmeler mevcut olmazdı; fakat diyalektik temellendirme nesnelerin belirli bir cinsiyle sınırlı değildir, o bir önermeyi de kanıtlamaz ve nesneye özgü yasalara dayanamaz; zira her şey sırf tek bir cinse ait olamaz ve bu mümkün olsaydı bile bütün varolanlar aynı en üst ilkeler altında bulunamazdı. Bu yüzden, nesnelerin (konularının) özel doğası hakkında kanıtlar gösteren bilimlerden hiçbiri sorular ortaya atmaz; onlarla herhangi bir bölümü sadece kabul ve onaya dayandırmak caiz değildir ve vargı burada her ikisinden, yani kabul edilenden ve en üst ilkelerden türetilemez. Buna karşılık diyalektik bilimi sorularla haşır neşir olur; çünkü bir şeyi gerçekten kanıtlamak isteseydi, o zaman Her Şey hakkında olmasa da, yine de en üst ve her alana özgü ilkeler hakkında sorular sormazdı, çünkü, ilgili soru kabul edilmediği zaman elinde, suçlamaya karşı tartışmaya devam edebilmesine yarayan hiçbir belge bulunmayacaktı. Diyalektik yöntem, muhatabı da denemeye tabi tutar. Bu sanat geometriye benzemez, tersine, bunu bilgisiz olanlar da uygulayabilir; çünkü sorundan hiçbir şey anlamayan da bilgisiz olanı, eğer onun ileri sürdüklerini kabul ederse, denemeye tabi tutabilir; o bunu kendi bilimi sayesinde ve nesneye (konuya) özgü-olan sayesinde de değil, nesneye ait başka belirlenimler sayesinde yapabilir, ki bu belirlenimler, onları tanıyan, ilgili bilimin kendisini tanımaya gereksinim duymayan ve onları tanımayan, ilgili bilim hakkında zorunlu olarak bilgisi olmaması gereken türdendir. Buradan, denemeye tabi tutan sanatın kapsamının genişlemesine engel olabilecek hiçbir nesnenin mevcut olmadığı açıklığa kavuşur; tersine, bu sanat Her Şeyi kapsar, çünkü bütün bilimler belirli ortak ilkelerden de yararlanır. Bu nedenle herkes diyalektik ve denemeye tabi tutan sanattan yararlanır, hatta bu sana-

tı tanımayanlar bile, çünkü herkes bir şeyler anladığını iddia edenler hakkında belli bir yere kadar hüküm vermeye çalışır. Bunun için onlar bütün bilimlerde geçerli ortak ilkelerden yararlanırlar, bu ilkeleri, sorunla görünüşe göre ilgili olmayan şeyler hakkında konuştukları zaman da tanırlar. Bu yüzden hepsi çürütmelere el atar, çünkü onlar, diyalektik sanatını öğrenmiş olmamalarına karşın, ustaca kullanıldığı zaman diyalektiği oluşturan şeyle ve sanat sayesinde sonuca varmak için denemeye tabi tutan diyalektikçiyi oluşturan şeyle donanmışlardır. Ancak pek çok şey aynı türden ve her şey hakkında geçerli olan ve özel bir doğa ya da özel bir cins türünden değil –örneğin yadsımalar gibi olduğu için– ama başkaları bu türden olmayıp nesnelere özgü-olanı oluşturan türden olduğu için, birinci türden olanların yardımıyla her şeyi bir çeşit denemeye tabi tutmak mümkündür ve yapısı, kanıtlayan bilimler gibi olmayan bir sanat türü de mevcuttur. Bu yüzden münakaşacı, tahrifattan yararlanan biri gibi davranmaz, zira o paralojizmleri için belirli bir alanın ilkelerinden yararlanmaz, nesnelerin bütün cinsleri üzerinde münakaşa eder.

Bunlar sofistlerin çürütme tarzları ve görüş açılarıdır ve buradan diyalektikçinin aynı şeyleri göz önüne alması ve kendisinin de meydana getirecek durumda olması gerektiği kolayca anlaşılabilir, zira bu incelemenin tamamı da vargılara ilişkin öğretiyi ele almaktadır.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Görünürde çürütmeler üzerine söyleyeceklerimiz bu kadar; ama yanlış bir şey iddia edilmiş olmasının ve muhatabın güvenilmez iddialarda bulunması için tahrik ve teşvik edilmesinin (zira bu, sofist sanatının ulaşmak için çaba gösterdiği ikinci hedeftir) açıklanışına gelince, bu durum, önce en çok özel bir tarzda soru sorulmasıyla ve sorunların ortaya atılmasıyla meydana gelir. Zira belirli bir önermeye bağlı olma-

yan sorular sormak bu hedeften hareket eder, çünkü plansız konuşma sırasında kolayca hata yapılır ve görüşülecek bir önerme bulunmuyorsa plansız bir konuşma mevcut olur. Böylece, belirli bir önerme, üzerinde görüşmek için ortaya atılmış olsa bile, birçok soru yardımıyla ve de muhataptan bu konu hakkında ne düşündüğünü söylemesinin talep edilmesiyle muhatap, kolayca güvenilmez ya da yanlış iddialar için tahrik ve teşvik edilebilir. Bu arada soru sorulan kişi bir şeyi bu tarzda iddia eder ya da reddederse, o zaman sofist, tartışmayı bu tür bir iddianın kolaylıkla çürütülmesini sağlayacak şekilde yönlendirir. Mamafih sofistler bugün bu araçlarla eskisi gibi çok fazla zarara yol açamamaktadır; çünkü soru sorulan kişiler şimdi onlardan, böyle bir şeyin, başlangıçta ortaya atılan önerme karşısında durumunun nasıl olduğuna dair bilgi talep etmektedir. Zira muhatabın yanlış ya da güvenilmez bir iddiada bulunmasına yarayan asli araç, sorunun hemen belirli bir önerme için sorulmasından değil, sadece öğrenmek için soruluyormuş gibi davranılmasından ileri gelir; sonra da soru sorulan kişi tarafından yapılan inceleme manevra yapma fırsatını tanır.

Muhatabın iddialarındaki yanlışları göstermek için sofistlere özgü bir araç mevcuttur ki bu, ellerinde çürütmek için birçok neden olduğu zaman sofistlerce muhatabı bu tür iddialarda bulunmaya tahrik ve teşvik etmektir. Böyle bir yol izlemek, daha önce açıkladığım gibi, hem doğru hem de yanlış olabilir.

Ayrıca muhatabı güvenilir olmayan iddialara teşvik etmek için onun hangi okuldan olduğu araştırılır ve sonra sorular o okulda öğretilen, ama kitleye (dinleyicilere) inandırıcı gelmeyen önermelere yöneltilir; zira bu tür önermelerle her okulda karşılaşılır. O zaman sözü geçen araç, her okula ait bu tür önermeleri büyük-önerme olarak kullanmaktan ileri gelir. Böyle durumlarda uygun korunma, güvenilir olmayan iddianın temellendirmeden nasıl çıkmadığını kanıtlamaktır; zira münakaşacı sofist her zaman bunu da ister. İçten

gelerek istenenlerin ve açıkça ifade edilenlerin karşıolma'sı da bu amaca hizmet eder. Çünkü niyetler genellikle sözcüklerle uyum sağlamaz, insanlar daha çok, kendilerine kazanç sağlayacak gibi görünen şeyleri içten içe isterken özenli, makul bir şekilde konuşurlar. Derler ki, onurlu bir ölüm rahat bir yaşama yeğ tutulmalıdır ve kötü yoldan zengin olmaktansa doğru biri olarak aç kalmalıdır; ama içten içe tam karşıtını isterler. Soru sorulan kişi içinden arzu ettiği gibi cevap verirse, o zaman kamuoyu ona karşı itiraz eder hale getirilir ve bu kişi itiraza uygun şekilde konuşursa, o zaman niyetlerini gizlemeye zorlanır. Her iki durumda soru sorulan kişi güvenilir olmayan iddialarda bulunmak, ya açık açık ifade edilenlere karşı ya da kendisince beslenen gizli düşüncelere karşı konuşmak zorunda kalır.

Bir kimseyi güvenilmez iddialarda bulunmaya tahrik ve teşvik etmek için en çok kullanılan araç, yazılı Gorgias diyalogunda Kallikles'in de uyguladığı ve önceki dönemlerde şaşmaz, yanılmaz sayılan araçtır, yani doğal-olan ile yasal-olan arasındaki çelişkidir, çünkü doğa ile yasa karşılıktır ve örneğin doğruluk yasaya göre güzeldir, ama doğaya göre güzel bir şey değildir. Demek ki muhatap doğaya göre konuşursa, ona yasayla karşı çıkmalıdır ve yasaya göre konuşursa karşısına doğayı çıkarmalıdır sonra o bu iki tarzda güvenilir olmayan iddialarda bulunmalıdır. Bu arada bir zamanlar doğal davranışın doğru davranış olduğu, ama yasal davranışın sadece kitlenin hoşuna giden şeyi talep ettiği varsayılıyordu. Böylece sofistler hem önceki dönemlerde hem de bugün işi cevap verenin ya çürütülmüş olmasına ya da güvenilir olmayan iddialarda bulunmasına kadar vardırıyorlar.

Bazı sorular, her iki seçeneğe göre verilen cevabın güvenilir olmayan bir şekilde sonuçlanması özelliğine sahiptir; örneğin, daha çok bilgelere mi yoksa babaya mı itaat etmeli? İnsan yararlı olanı mı yoksa doğru olanı mı yapmalı? Başkasına zarar vermek yerine haksızlığa mı katlanmalı? sorularında olduğu gibi. Sofist, cevaplayan kişiyi kitlenin kanısı ile

bilgenin kanısı arasında çelişkiye düşürmek zorundadır; yani o sorunun uzmanı gibi konuşursa kitlenin kanısını yönlendirmelidir, kitlenin kanısına göre konuşursa uzmanın kanısı yönlendirilir. Zira kralın mutlu olmaması kitleye yanlış gelirken uzmana göre mutlu kişi her zaman doğru da olmalıdır. Ayrıca doğa ile yasa arasında çelişkiye düşenleri bu tür güvenilmez iddialarda bulunmaya tahrik ve teşvik etmek çok çabuk olur. Zira, bilgeler kendilerini doğaya ve hakikate uygun ifade ederken, yasa kitlenin razı olup onayladığı şeydir.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Muhatabı güvenilir olmayan iddialarda bulunmaya tahrik ve teşvik etmek için demek ki burada açıklanan araçlar kullanılmalıdır; ancak gevezelik için tahrik ve teşvike gelince, bu tür gevezelikten ne anladığımı daha önce söylemiştim. Sofistlerin bütün konuşmalarının ulaşmak istediği şey şudur: Örneğin, bir şeyi adına göre ya da kavramına göre tanımlayıp tanımlamamak özdeşse, iki katı-olan ara sıra yarımın iki katı gibi aynı şeyse ve böylece yarımın iki katı mevcutsa, o zaman yarımın yarısının iki katı da mevcut olur; ve sonra burada tekrar iki katı yerine yarımın iki katı koyulursa, o zaman sonuncusu, yarımın yarısından yarımın iki katı olarak üç defa ifade edilecektir, gibi. Ayrıca hoş-olana duyulan bir arzu mevcut mudur? Ne var ki, arzu hoş-olana ulaşma çabasıdır; demek ki hoş-olana duyulan arzu hoş-olanın hoş-olana ulaşma çabasıdır.

Bu tür bütün konuşmalar, yalnızca şeylerin cinsinin değil, üstelik onların bir şeyle, hem de tek ve aynı şeyle ilintisinin de ifade edildiği ilişkiler içinde hareket eder. Örneğin ulaşma çabasının bir şeye ulaşma çabası, arzu duymanın bir şeye arzu duyma olması ve iki katın bir şeyin iki katı ve yarımın iki katı olması gibi. Ancak özleri bütünüyle bir ilişki içinde bulunmayan, örneğin duygusal eğilimler ya da tutkular ya da

bu türden başka şeyler gibi nesneler göz önüne alınırsa onların bir belirli-olanla ilintisi içinde ifade edilmeleri hâlâ kendi kavramlarıyla açıklanır. Örneğin tek [sayı] bir ortası olan bir sayıdır; ancak tek sayılar mevcutsa o zaman sayı bir ortası olan bir sayı olur. Ayrıca yassı burun burundaki bir oyukluksa ve yassı burunlar mevcutsa oyuk bir burun da mevcut olur.

Kendi için ifade edilirse acaba iki katın bir anlamı var mıdır, yoksa yok mudur ve bir anlamı varsa acaba aynı şey midir yoksa kavramsal ifadeden farklı bir anlamı mı vardır, diye henüz özel bir şeyin sorulmadığı bir durum olmamasına, tersine, hemen vargıya varılmasına karşın, bu kimilerine zaman zaman gevezeliğe tahrik ve teşvik ediliyormuş gibi gelir. Burada ad aynı kaldığı için aynı şeyi de tanımlar gibi görünür.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dil hatasının ne olduğunu daha önce açıkladım. Böyle bir hata önce gerçekten yapılabilir; sonra böyle bir şey vuku bulmadığı halde bir hata yapılıyormuş gibi görünebilir ve üçüncüsü böyle görünmemesine karşın bu hata yapılabilir, örneğin Protagoras'ın, öfke ile tolga'nın dişil sözcükler olduğunu söylemesi gibi; demek ki ona göre kim felaket getiren öfke [eril haliyle] ve tolga derse bir dil hatası işler, ama geri kalan insanlara göre değil; buna karşılık kim felaket getiren [dişil haliyle] derse ona göre bu kişi gerçekten değil, görünürde yanılır. Buna elbette ki bir manevrayla ulaşılabileceği açıktır; bu yüzden sofistlerin konuşmalarından birçoğu bir dil hatası kanıtlar gibi görünür, oysa gerçekte durum böyle değildir, tıpkı çürütmelerde de aynı şeyin vuku bulabileceği gibi.

Hemen hemen bütün görünürde dil hataları ya nötr nedeniyle ya da sözcüklerin belirli çekimlerinin eril ya da dişil olanı değil, bunların arasında bulan nötrü ifade etmesi nede-

niyle meydana gelir. Örneğin "bu" erkek cinsini, "şu" kadın cinsini tanımlar; buna karşılık "o" (nötr olarak)* her ikisinin arasında bulunanı tanımlamayı ister, ama genellikle öteki her ikisinden birini de tanımlar; sözgelimi şu soruda olduğu gibi: O nedir? Cevap: O Kalliope'dir, ya da odundur, ya da Koriskos'tur. Eril ve dişil sözcüklerde çekimler tamamen farklıdır; ikisi arasında bulunan sözcüklerde ise durum kısmen böyledir. Sık sık "o"ya (nötr) yer verilir, ama sanki "bunu" denilmiş gibi sonuçlandırılır. Aynı şekilde bir çekim başka bir çekimin yerine kullanılır, sonra paralojizm "onu"nun birçok çekim için geçerli olmasıyla meydana gelir, zira "bunu" bazen adın yalın halini bazen de -i halini tanımlar ve "bunu"n, her iki anlamı sırayla kabul etmesi gerekir. Eğer "onu" "bu'dur"la bağlantılıysa "bu" kastedilir ve "olmak"la bağlantılıysa "bunu" kastedilir; örneğin "Koriskos'tur" ve "Koriskos olmak" gibi. Dişil sözcüklerde de durum aynıdır; aynı durum bazen eril bazen dişil ad taşıyan "aygıtlar" için de geçerlidir. Sırf sonu n(z) ya da k(b) ile biten nesneler aygıtın nötr-adını alırlar, odun ve elek gibi; ama böyle sonlanmayan sözcükler eril ya da dişil türdendir ve bunlardan da bazıları aygıtlarla ilişkilendirilir; örneğin hortum eril, yataklık dişildir. Bu yüzden bunlarda da "-dir" ve "Olmak" aynı tarzda farklı olacaktır.

Dil hatasından yararlanmak, özdeş-olmayanın yine de aynı tanımlamayla sonuçlanmasına belirli bir tarzda dayanan çürütmelere benzer; birinde dil hatasının nesnelerin kendisiyle ilintisi içinde yapılması, ötekinde adlarla vuku bulması gibi; örneğin "insan" ve "beyaz" hem bir nesne hem de bir addır. Bu yüzden dil hatasını, adların burada sayılan çekimlerinden çıkarmaya çalışmalıdır.

Bunlar türler, alt-türler ve münakaşalı tartışmalarda ele alınan görüş açılarıdır. Ayrıca, diyalektik sorularda vuku

* Türkçe dilbilgisinde eril, dişil ve nötr üçüncü tekil şahıs ayrımı olmadığı için bu şekilde karşılamaya çalıştık. (Çev. n.)

bulduğu gibi, soruların, manevranın fark edilip edilmeyecek şekilde sorulması arasında büyük fark vardır. Bu yüzden ben buraya kadar söylenenlerin ardından önce bu konuyu ele alacağım.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Sofistlerin muhatabı çürütmek için başvurduğu araçlardan biri çürütmenin uzunluğundan ileri gelir; zira birçok şeyi bir defada anlamak zordur. Böyle bir uzunluğa ulaşmak için daha önce sayılan araçlardan yararlanmak gerekir. Bir başka araç da konuşmanın çabukluğudur; zira arkadan gelenler ileriyi kolayca göremezler. Öfke ve rekabet de araç olarak kullanılır, çünkü zıtlaşanlar dikkatlerini pek toplayamazlar. Cevap veren kişiyi öfkelendirme aracı, kendisine haksızlık yapmak istendiğini fark ettirmekten, genel olarak küstahça davranmaktan ileri gelir. Ayrıca, aynı önerme için birçok nedenin mevcut olduğu ya da önermenin hem olumlanması hem de yadsınması için nedenler bulunduğu sürece sorular değiştirilirse, bu da çürütmeye yardımcı olur; çünkü muhatap aynı zamanda ya birçok şeye ya da karşıt şeye dikkat etmek zorunda kalır. Daha önce amacın gizlenmesiyle ilgili olarak söylediğim her şey münakaşacı temellendirmeler için de kullanılabilir; zira fark edilmesin diye bir şeyler gizlenir, ve muhatabı yanıltmak için bu bir şeylerin onun tarafından fark edilmemesi istenir.

Ancak muhatap, soru soran kişinin kendi kanıtları için kullanmak istediğine inandığı şeyi reddederse, o zaman soran kişi sanki kanıtlamak ister gibi sorularını o şeyin karşıtına çevirmek zorunda kalır ya da olumlamadan ya da yadsımadan yararlanmayı isteyip istemediği sorulan kişi tarafından anlaşılmayacak şekilde sormaya mecbur olur; zira soru sorulan kişi, onun olumlamadan ya da yadsımadan yararlanmayı isteyip istemediğini anlayamadığı zaman kabul ve onayında daha az zorluk çıkaracaktır. Ama cevap veren kişinin,

kanıtlardan bir kısmını kabul ettiği durumlarda, tümevarımsal bir yol izlemek isteyen soran kişi genel-olan soruları birkaç defa sormayıp bu genel-olanı çoktan kabul edilmiş gibi kendi temellendirmeleri için kullanmalıdır; zira soru sorulan kişiler zaman zaman bunu kabul etmiş olduklarına inanır ve dinleyicilere de öyle gelir, çünkü tümevarım onların bellekle-rindedir ve soruların boş yere sorulmuş olduğunu düşünmezler.

Genel-olan için sözün eksik geldiği durumlarda insan amacına yardımcı olmak için bir benzer-olanla denemelidir, çünkü sadece bir benzer-olanın mevcut olduğu genellikle fark edilmez. Bir önermenin kabul edilmesini sağlamak için karşıtını da yanına getirmeli ve sorular bu tarzda sorulmalıdır. Örneğin soru soran kişi, babaya her konuda itaat etmelidir, önermesinin kabulüne gereksinim duyuyorsa, o zaman şöyle sormalıdır: Acaba anababaya her konuda itaat etmeli midir, yoksa her konuda itaat etmemeli midir? Ve "genellikle"nin yerine "birçok" kullanılmalı ve anababaya birçok konuda mı, yoksa p`ek az konuda mı baş eğmelidir, diye sorulmalıdır, zira muhatap, seçmek zorunda kalırsa, "birçok"da karar kılacaktır, çünkü karşılıklar yan yana getirildiği zaman bunlar insana daha büyük ya da büyük, daha kötü ya da daha iyi diye görünür.

Muhatabın çürütülmüş olduğu görünüşünü en güçlü ve sık bir şekilde sofistlerce yaratılan yanılgı doğurur en çok, buna göre, bir vargıya varılmaksızın münakaşalı önerme asla soruya dahil edilmez, muhatabın söylediği şeylerden bazılarının doğru olmadığı sanki kanıtlanmış gibi, önerme vargı olarak ifade edilir.

Sofistlerin izlediği yollardan biri de, muhatabın, ileri sürülmüş güvenilir olmayan önermeyle ilintili olarak hangi kanıya sahip olduğu sorusuna cevap vermesi gerektiğinin talep edilmesidir, bunu yaparken güvenilir olmayan önermeyi kanıtlamaya yarayabilecek güvenilir bir şey önceden belirtilir, ve sonra onun bu sonuncuyu doğru bulup bulmadığı soru-

lur, zira soru, muhatabın çürütülmesinin olumlanmasıyla sonuçlanan bir şeyle ilgiliyse o zaman cevap veren kişi ya çürütülme tehlikesine maruz kalmak ya da güvenilir olmayan bir şey öne sürmek zorunda kalır. Zira o, sorulan soruyu kabul ederse çürütülmüş olur, kabul etmezse ve kendisine de böyle görünmediğini söylerse o zaman güvenilir olmayan bir şey söylemiş olur; ama soruyu yine de kabul etmeksizin, bana da öyle görünüyor, diye cevap verirse, o zaman bu, bir çeşit çürütmeye neden olur.

Ayrıca, retorik açıklamalardaki gibi, sofistlerin çürütmelerinde de cevap verenin önermelerine dikkat etmek yararlı olur, bu önermeler ya cevap veren tarafından ifade edilmiş başkalarıyla ya da cevap verenin doğru ya da ahlaki diye benimsediği önermelerle ya da en azından kendi için böyle bir görünüşe sahip olanlarla ya da onlara benzeyenlerle çelişki içindedir, ki söz konusu önermeler bu sonuncu önermelerin ister birçoğuyla ister tümüyle çelişsin. Cevap verenin, kendisini tehdit eden çürütme sırasında sık sık iki anlamlı-olandan yararlanması gibi, sorunun çürütülebilecek şekilde biçimlendirilmesi durumunda soru soranlar da kendilerine serzenişte bulunanlara karşı bu araçtan yararlanmak zorundadır ve iddia ettikleri şeyin bir anlamda meydana çıkması, başka bir anlamda ise çıkmaması durumunda, bunu ilk anlamda kastettiklerini söylemelidir, tıpkı Kleophon'un *Mandrobulos* adlı tragedyada yaptığı gibi. Muhatabın yeni itirazlarının önünü kesmek için soru soran da temellendirmeden ara sıra vazgeçmelidir; ama kendisine cevap verilirse ve soru sorun kişi kanıtın dayandığı tek nedeni kabul ettiremeyeceğini fark ederse, o zaman, o bu nedenden vazgeçmek isterse, erken davranarak onu önlemeli ve kendisini kanıtın dayandığı tek nedenden vazgeçmemeye ikna etmelidir. Soru soran kişi zaman zaman münakaşalı önermeyle ilgili olmayan başka şeylere itiraz etmeli ve önermeye saldırmak için elinde hiçbir şey bulunmadığı zaman ondan kendisi vazgeçmelidir. Lykophron da kendisinden lir'i gözden geçirmesi talep edil-

diğinde böyle yapmıştır. Ancak cevap veren kişi soru soranın belirli bir önermeye saldırmasını talep ederse ve soran kişi başlangıçta ileri sürülen önermeden niçin uzaklaştığının nedenini haklı olarak belirtmek zorunda kalırsa, o zaman soran kişi bazı şeyler ileri sürmeli, ama çürütmelerdeki genel vargıdan özenle söz etmemelidir ve sadece karşıt-olanı iddia etmelidir, yani cevap verenin söylediği şeyi yadsımalı ve onun yadsıdığı şeyi olumlamalıdır; ama ulaşmak istediği vargıyı belirli diye tanımlamamalıdır, örneğin karşılıklara ilişkin sadece bir bilimin mevcut olduğu ya da bundan sadece bir tanenin mevcut olmadığı gibi. Soru soran kişi kanıtından çıkan vargıya sorularında da öncelik tanımamalı ve bazı şeyleri sorularına asla dahil etmemelidir, tersine, onlardan sanki kabul edilmiş gibi yararlanmalıdır.

ON ALTINCI BÖLÜM

Ben böylece, münakaşacı tartışmalarda soruların nereden çıkarılması ve nasıl sorulması gerektiğini söylemiş oldum; şimdi cevaplar hakkında konuşmalıyım ve soru soranın çürütmelerinin nasıl zayıflatılması ve o sırada neyin gözlemlenmesi gerektiğini, ayrıca münakaşacı tartışmaların ne için yararlı olduğunu belirtmeliyim.

Bu tartışmalar felsefeye iki nedenden dolayı yararlıdır. Bunlar büyük bölümüyle ifade tarzına dayandıkları için, önce iki anlamlı ifadelerle ilgili olarak daha büyük bir maharet sağlar; sorunların ve sözcüklerin hangi noktalarda aynı ve hangi noktalarda farklı sonuçlara yol açtığını insan daha net bir şekilde ayırt etmeyi öğrenir. İkinci olarak, yalnız yürütülen araştırmalar için de yararlı olurlar; zira insan paralojizmler nedeniyle başkası tarafından kolayca yanılgıya düşürülürse ve bu fark edilmezse, o zaman yalnız yürütülen araştırmalarda da kendisi yüzünden sık sık aynı şeye maruz kalınır. Ancak üçüncü olarak, kişinin tartışmalarda her konuya katılma yeteneğine haiz ve her alanda bilgi sahibi olduğu bilinir-

se kendi itibarına da yararlı olur. Zira bu tür bir tartışmada muhatabın önermeleri sadece eleştirilirse ve hataları hiçbir şekilde ortaya çıkarılamazsa, o zaman sanki hakikat uğruna değil de deneyimsizlik yüzünden öfkeye kapılmış olunduğu kuşkusu doğar kolayca.

Ancak paralojizmlerin meydana çıktığı nedenleri önceki bölümde doğru şekilde açıkladığım ve soruların yanılgıya yol açanlarını açık seçik gösterdiğim kabul edilirse, soru sorulan kişinin bu tür münakaşacı temellendirmelere nasıl karşı çıkacağı açıktır. Ne ki, bir temellendirme yapmak ve orada kendi hatalarını fark etmek ve çözmek, cevap veren kişi olarak soru sorana hemen karşı çıkmak gibi aynı şey değildir. Zira bilinen bir şey başka biçime sokulduğu zaman genellikle fark edilmez. Burada da, başka şeylerde olduğu gibi, karşılık vermenin çabukluğu ve yavaşlığı alıştırma yapmaya bağlıdır. Demek ki bir şey bilinirse, ama dikkat edilmezse genellikle çok geç kalınır ve doğru zaman kaçırılır. Bu tartışmalarda da zaman zaman matematik figürlerindeki gibi aynı şeyle karşılaşılır; burada da kanıt sık sık parçalarına ayrılır, ama bunlar tekrar bir araya getirilemez. Aynı şekilde sofistlerin çürütmelerindeki temellendirmenin nasıl bir sonuca götüreceği genellikle bilinir ve yine de bu temellendirmeyi çürütmek mümkün olmaz.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Kimi zaman doğru bir vargı yerine sadece güvenilir bir vargıyı yeğ tutma zorunda kalınması gibi, zaman zaman da sofistlerin çürütmelerinin çözümü sırasında ilk kural olarak doğru-olandan çok güvenilir-olandan yararlanmalıdır. Genel olarak münakaşacı çürütmelerle, doğru çürütenler diye değil, sadece bu görünüşe ulaşmaya çalışanlar olarak mücadele etmelidir, çünkü onların gerçek vargıları oluşturduğunu kimse kabul etmez ve bu yüzden sadece bu görünüşlerini ortaya çıkarmak yeter. Demek ki, doğru çürütme, karşıtının iki anlamlı ol-

mayan kanıtında belirli büyük-önermelerden sağlanıyorsa, o zaman muhatap sofistin vargısıyla mücadele sırasında iki anlamlılık ve aynı adlılık hakkında genel olarak konuşmaya gereksinim duymaz, çünkü kendisi hiçbir vargı ileri sürmez; tersine, o sadece önermelerin farklı anlamlarını açıklamalıdır, ki böylece çıkarılan vargı sırf görünürde bir çürütme olarak meydana çıksın. Bu nedenle burada gerçek çürütmeye değil, sırf görünürde çürütmeye dikkat etmelidir, çünkü iki anlamlı sözcüklere sahip ve çok anlamlı sorular ve de bunlara benzer başka kuşkulu araçlar doğru çürütmeyi, cevap verenin çürütülüp çürütülmediğini fark ettirmeyecek şekilde gizler; zira sonunda çürütülen kişinin, iddia ettiği şeyin çürütülmemiş olduğunu söylemesi, ilgili sözcük farklı şeyleri tanımladığı için hâlâ caizdir. Bu yüzden o muhatabı gibi aynı şeyi kastetmiş olsa bile, onun çürütülmüş olup olmadığı yine de belirsiz kalır, çünkü kastettiği şey konusunda ciddi olup olmadığını bilmek mümkün değildir. Buna karşılık bir sorudaki farklı anlamlar daha önce birbirinden ayrılmış olsaydı, sofistin çürütmesi kolayca fark edilmiş olurdu. Münakaşayı amaçlayanların başlangıçta bugün olduğundan daha çok talep ettikleri şey, yani muhatabın sorulan soruya sadece evet ya da hayır diye cevap vermesinin gerektiği, böylece bugün de vuku bulabilirdi. Ama bugün artık doğru sorular sorulmadığından, soru sorulan kişiler sorudaki hatayı ortadan kaldırmak için sorunun bir bölümünü cevaplarına dahil etmek zorundadır; ancak soruda uygun bir ayrım yapılırsa, cevap veren kişi bu soruya evet ya da hayır diye cevap vermek zorunda kalır. İki anlamlılığa dayanan çürütmenin doğru bir çürütme olduğu varsayılsaydı, cevap veren kişinin çürütmeden kurtulması hemen hemen mümkün olmazdı; zira o, görünür nesnelerde bazen kullandığı sözcüğü yadsımak, bazen de yadsıdığı şeyi kullanmak zorunda kalır. Kimilerinin burada kendilerine kolaylık sağlamasını istediği araç da bir işe yaramaz. Çünkü onlar, Koriskos eğitimli ve eğitimsiz değil, bu Koriskos eğitimli ve bu Koriskos eğitimsizdir der. Fakat ben, "Koriskos" ya da

"bu Koriskos" eğitimli ya da eğitimsizdir desem de, konuşma aynı kalır, zira ikisine aynı zamanda ait olan yadsıma ya da olumlamadan hiçbir zaman ayrılmaz. Ancak sonuncu ifade aynı şeyi ve önceki yalın adı da tanımlamaz; demek ki, hiç kuşkusuz bir fark mevcuttur. Ama birincisinde sadece Koriskos diyerek ve ötekinde "bir"i ya da "bu"yu ekleyerek kolaylık sağlanmak istenseydi, bu yanlış olurdu; zira bu tanım birinciye de aittir, ve "bu" birine ya da ötekine eklenebilse de hiçbir fark meydana gelmez.

Ayrıca cevap veren kişi iki anlamlılığı ortaya çıkarmazsa ve çürütülüp çürütülmemiş olduğu belirsiz kalırsa, tartışmalarda bunu ortaya çıkarmak caiz olduğu için, eğer böyle bir çaba harcamaz ve soruyu sadece kabul ederse, bunun bir hata olduğu açıktır ve o zaman, kendisi çürütülmemiş de olsa konuşması, çürütülmüş bir konuşmaya benzer. Bununla beraber cevap verenin iki anlamlılığı fark etmesi, ama onu ortaya çıkarma konusunda duraksaması sık sık görülür, bunun nedeni, aynı iki anlamlılıkla donanmış kişilerin takındığı tavırdır ve cevap verenin sanki hiçbir şeyden hoşnut değilmiş gibi görünüşten kaçınmak istemesidir; o buradan çürütmenin çıkarılabileceğine de elbette inanmaz ve böylece güvenilir olmayan bir şeyin kendisine karşı kanıtlanmasından kaçınamaz. Demek ki iki anlamlılığın ortaya çıkarılmasına izin verildiyse, o zaman o, daha önce dediğim gibi, bunu ertelememelidir.

Şayet soran kişi iki soruyu tek soru haline getirmezse, o zaman iki anlamlılığa dayanan paralojizm de başarılamayacaktır, tersine, ya doğru bir çürütme meydana çıkacaktır ya da hiçbir çürütme meydana çıkmayacaktır. Zira Kallias ile Themistokles'in eğitimli olup olmadıklarının sorulduğu durumla, her ikisinin aynı adı taşıdığı ama farklı kişiler olduğu durum arasındaki fark nedir? Eğer ad birden fazla kişiyi tanımlıyorsa, o zaman birden fazlası da sorulmuş olur. Demek ki iki anlamlı bir soruya tek anlamlı bir cevabın talep edilmesi doğru değilse, böylece kimsenin iki anlamlı bir soruya tek bir cevap verme gereksiniminde olmadığı açıklığa kavuşur,

hatta kimilerince talep edilen cevap sorunun bütün anlamları için doğru bile olsa. Zira bu, sanki şöyle soruluyormuş gibi, aynı şeydir: Koriskos ile Kallias evde mi, yoksa değil mi? Şimdi her ikisi de evde olabilir ya da olmayabilir; zira her iki durumda birden fazla önem vardır ve her iki soru tek bir karşılıkla doğru cevaplandırılsa bile, soru böylelikle tek bir soru haline gelmez yine de. Değişik on binlerce soruya bir evet ya da hayırla doğru cevap verilebilmesi mümkündür; fakat bu yüzden onları yine de tek bir karşılıkla cevaplandırmamalıdır, çünkü böylelikle diyalog ortadan kaldırılır. Bu durum, değişik nesnelere aynı adı vermek gibi bir şeydir. Demek ki, birçok soruya tek bir cevap verilemiyorsa, iki anlamlı sorulara da evet ya da hayırla cevap verilmemesi gerektiği bu şekilde açıklığa kavuşur; zira bu vuku bulursa ilgili kişi cevap vermeyip sadece konuşmuştur. Her şeye karşın tartışma sırasında bu talep edilir, çünkü buradan hangi sonucun çıkarılabileceği soru sorulan kişi tarafından her zaman fark edilmez.

Buraya kadar açıklananlara göre bazı çürütmelerin bir çürütme olmaması, ama böyle bir görünüşe sahip olması gibi, bunların çözümleri de aynı tarzdadır, gerçi bunlar çözüm gibi görünürler, ama değildirler ve daha önce dediğim gibi, bu görünürde çözümlerden, münakaşacı tartışmalar sırasında ve iki anlamlılığı ortaya çıkarırken ara sıra yararlanmalıdır. Olasıolanla ilgili sorulara, öyle olabilir, diye cevap vermelidir; sonra hiç olmazsa sofistlerin çürütmelerinden birinin önü kesilecektir; ancak güvenilir olmayan bir şey söylemek zorunda kalınırsa, bu böyle görünüyor, diye özellikle eklemelidir, çünkü o zaman ne sofistlere özgü bir çürütme yapılacaktır ne de güvenilir olmayan bir şey kanıtlanabilecektir. Bilindiği üzere, kanıtlanacak-olanı büyük-önermelere çoktan kanıtlanmış diye ekleme alışkanlığında olunduğu ve çürütme gelip çattığı zaman münferit-olanın, önce kanıtlanması ve çoktan kanıtlanmış diye ele alınmaması gerektiğinden, feshedilmek ve kabul edilmemek zorunda olduğuna herkes inandığı için, soru soran kişi münakaşalı önermenin zorunlu bir sonucu, ama yanlış

olan ya da güvenilir olmayan bir şey iddia ederse aynı araca başvurmalıdır; çünkü münakaşalı önermeden zorunlu olarak meydana çıkan şey münakaşalı tartışmanın kendisine de aittir. Ayrıca soran kişi genel-olanı belirli bir adla değil karşılaştırmalı tarzda tanımlarsa, onun genel-olanı, kabul edildiği ve önce kendisince ileri sürüldüğü anlamda ele almadığı iddia edilmelidir; zira sofistlere özgü bir çürütme sık sık bu tarzda da tertiplenir. Ancak bütün bu araçlar uygulanamıyorsa, o zaman daha önce çürütme tarafından öne sürülen tanımdan yararlanmak suretiyle muhataba karşı çıkarak kanıtın doğru gösterilmediği savına geçmelidir.

Özgün anlamda kullanılan sözcüklerde ya tek, yalın ya da her durumu ayırt ederek cevap vermelidir; ama başka bir anlamda da anlaşılabilen sözcüklerde ise, yani açık seçik değil eksik sorulmuş olduğu zaman bir çürütme meydana gelebilir; örneğin şu soruda olduğu gibi: Atina'ya ait olan şey Atina'nın mülkü müdür? Soru sorulan kişi buna evet diye cevap verirse bu tür bir çürütme vuku bulur. Benzer şekilde sorular da sorulur, örneğin başka bir soru: Acaba insan yaratıklara mı aittir? Cevap: Evet; demek ki soran kişi, insanın yaratıkların mülkü olduğu sonucunu çıkarır. Zira insan hakkında, bir yaratık olduğu için, onun yaratıklara ait olduğu söylenir ve Lysander hakkında, onun Lakedaimonlara (Sparta) ait olduğu söylenir, çünkü o böyle biridir. Demek ki, belirgin şekilde sorulmayan soruların kabul edilmemesi gerektiği açıktır.

İki belirlenimden biri mevcut olduğu sürece, öteki de zorunlu olarak mevcut oluyorsa, ama tersi durumda sonuncunun mevcudiyetinden birincisi zorunlu olarak çıkmıyorsa, o zaman böyle durumlarda daha önemsiz olanı kabul edilmelidir, çünkü soran kişiye birçok önermeden hareketle kanıt göstermek zor gelir. Ama soran kişi belirlenimlerden biri için bir karşılığın mevcut olduğunu, öteki içinse olmadığını öne sürerek itiraz ederse, cevap veren, eğer bu doğruysa, sonuncu belirlenim için de bir karşılığın mevcut olduğunu, sadece adının bulunmadığını iddia etmelidir.

Bazı şeyler vardır ki, cevap veren bunları kabul etmezse, kitle onun doğru konuşmadığını söyleyebilir; bazılarında ise durum böyle değildir, tıpkı görüşlerin ikiye ayrılması gibi (örneğin hayvanların ruhlarının kaybolup gittiği ya da ölümsüz olduğu kitle için kesinleşmiş sayılmaz). Almaş (alternatif) sorunun kitle tarafından kararlaştırılması alışkanlığı belirsiz olduğu zaman öncelikle uzsözlerin yaptığı gibi cevap vermelidir; zira uzsözler hem doğru sözler, hem de genel yadsımalar diye tanımlanır, örneğin bir karenin köşegeni ile kenarları için ortak bir ölçünün mevcut olmaması gibi. Cevap veren kişi, bir soru hakkında farklı görüşler ortaya çıktığı zaman münakaşalı önermenin sözcüklerinde değişiklik yaparsa çürütmeden en kolay şekilde kurtulur. Burada onun izlediği yol sofistlerin yöntemi diye telakki edilmez, çünkü hakikatin hangi yanda olduğu açık değildir ve görüşlerin farklılığı sırasında sözcüklerdeki değişiklik onun sözlerini çürütülmez hale getirirken kendisi yanlış bir şey iddia eden biri sayılmaz.§

Ayrıca cevap veren kişi önceden kestirdiği sorularla ilgili olarak peşinen itirazda bulunmalıdır ve itirazını önceden yapmalıdır; zira soran kişiye en iyi bu şekilde karşı çıkacaktır.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Doğru çözüm yanlış vargının ortaya çıkarılmasından ve yardımıyla yanlış-olanın çıkarılmış olduğu sorunun tanımlanmasından ileri gelir. Ancak yanlış vargı çifte bir vargıdır (ya mantıksal olarak doğru, ama maddi olarak yanlış vargıdır ya da vargı gerçek değil, sadece görünürde bir vargıdır). Bu yüzden doğru çözüm, sırf görünürde vargılar sırasında, muhatabın bir vargı görünüşüne ulaşmış olmasını sağlayan sorudaki yanlışın ortaya çıkarılmasıyla da uğraşır. Böylece mantıksal olarak doğru vargıların ortaya çıkarılması çürütme vasıtasıyla ve sadece görünürde vargıların ortaya çıkarıl-

ması ayırma ve bölme vasıtasıyla vuku bulur. Ancak mantıksal olarak doğru vargılarda ya maddi olarak doğru ya da maddi olarak yanlış bir vargı bulunduğu için, sonuncular iki şekilde çözülebilir; ya sorulan sorudan bazı şeyler çürütülebilir ya da vargının doğru olmadığı kanıtlanabilir. Eğer hata büyük-önermelerde bulunuyorsa bunlardaki yanlış-olanı çürütmelidir, zira vargı burada doğru çıkarılmıştır. Demek ki sofistlerin temellendirmelerini çözmek isteyen bir kimse önce çıkarılan sonucun mantıksal olarak doğru olup olmadığını, ardından vargının maddi olarak doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu incelemelidir. Demek ki çözüm bölerek ya da çürüterek, hem de çürütme önceden belirtilen her iki tarzın ya biri ya da ötekisi vasıtasıyla yapılmalıdır. Ancak bir temellendirmeyi tartışma sırasında çözüp çözmemek ya da bunun tartışma dışında vuku bulmasının gerekip gerekmediği arasında büyük bir fark vardır; zira gelmekte-olanı kestirmek zordur, buna karşılık olup biteni zorunluk sırasında gözden kaçırmak kolaydır.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Sofistlerin aynı adlılığa ya da iki anlamlılığa dayanan çürütmelerinde sorular ya birçok anlamı olan sözcükleri içerir ya da vargı iki anlamlıdır. Örneğin, susan konuşur, önermesinde vargı çift anlamlıdır, bilen bilmiyor, önermesinde ise sorulardan biri iki anlamlıdır. Çift anlamlı-olan tarafından tanımlanan şey bazen gerçekten mevcuttur, bazen değildir; çünkü iki anlamlı-olan bazen bir varolanı bazen de bir varolmayanı tanımlar.

İki anlamlılığı vargı içerdiği zaman, eğer cevap veren, kör görür, örneğinde olduğu gibi, nesneyi (konuyu) onaylamazsa sofist için bir çürütme meydana çıkmaz; zira karşı olma olmaksızın burada bir çürütme mevcut olmazdı. Buna karşılık iki anlamlılığı sorular içerdiği zaman cevap veren iki anlamlı-olanı peşinen yadsımaya gereksinim duymaz, çünkü te-

mellendirme burada bu iki anlamlılığa bakmaz, tersine, onun yardımıyla vuku bulur.

Sözcüklerin ya da sözlerin iki anlamlılığı hemen başlangıçta fark edilirse, sorulan, soru belirli anlamda doğru, başka bir anlamda ise doğru değildir, diye cevap vermelidir; örneğin, susan kişi acaba konuşur mu, sorusunda bu, belirli anlamda böyledir, başka bir anlamda ise değildir; icap-edeni acaba yapmalı mıdır, sorusuna da aynı şekilde, bunlardan bazılarını yapmalı, bazılarını ise yapmamalıdır, diye cevap vermelidir, çünkü icap-eden iki anlamlıdır. Ama iki anlamlılık hemen başlangıçta fark edilmezse, o zaman sonunda soruyu yerli yerine koymalıdır; örneğin, susan kişi acaba konuşur mu, sorusuna şöyle cevap vermelidir: "Hayır, ama bu susan kişi konuşur." Temellendirme sırasında iki anlamlılık büyük-önermelerde bulunduğu zaman da aynı yol izlenmelidir. Onun bildiği şeyi başka biri de bilir mi, sorusuna verilecek cevap: Evet, ama bunu sadece şöyle böyle bilen kişi değil, olmalıdır. Bu şeyin genel olarak bilinmemesi ya da belirli bir tarzda bilgi sahibi olanların onu bilmemesi aynı şey değildir. Vargısı genelmiş gibi bir etki bıraksa da soru soranla genel olarak, söylediği şeyin sorunla değil sadece sorunun adıyla ilgili olduğu ve bu yüzden bir çürütmenin vuku bulmadığı söylenerek, mücadele edilmelidir.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Sofistlerin, sözcükleri ayırmaya ve birleştirmeye dayanan çürütmelerinin nasıl çözülmesi gerektiği de açıktır. Önerme, sözcüklerin ayrılmasına ya da birleştirilmesine göre farklı şeyler tanımlıyorsa, o zaman cevap veren vargının karşılığını öne sürmelidir. Bu tür bütün temellendirmeler sözcüklerin birleştirilmesine ya da ayrılmasına dayanır; sözgelimi şu soruda: Bu kişinin ne ile vurulmuş olduğunu gördüysen, o kişi onunla vurulmuş mudur? Ayrıca: O ne ile vurulmuşsa, onu onunla gördün mü? Bu tür sorularda kendinde iki an-

lamlı sorulardan bir şeyler de vardır, ama her şeye karşın onlar sözcüklerin birleştirilmesine dayanan sorulara aittir; zira sözcüklerin ayrılmasına dayanan şey iki anlamlı sayılamaz, çünkü onlar ayrılırsa artık aynı sözler olarak kalmazlar, hatta aynı sözcük olarak bile, *oros* ve *horos* farklı telaffuzları yüzünden aynı anlama gelmezler. Yazılmış olan gerçi aynı sözcüktür, özel bir işaretin eklenmesine karşın her iki durumda aynı harflerle ve aynı şekilde yazılır; ama telaffuz ederken ikisi de tek ve aynı sözcük değildir ve bu yüzden sözcüklerin ayrılmasından destek alan vargı hiçbir çift anlamlılığa da dayanmaz. Sofistlerin bütün çürütmelerinin, kimilerince iddia edildiği gibi, kullanılan sözcüklerin çift anlamlılığına dayanmadığı buradan anlaşılır.

Demek ki, cevap veren kişi sorunun sözcüklerini ayırmalıdır, zira: Bir kimseye vurulduğunu gözlerle görmek, birine gözlerle vurulduğunun görüldüğünü söylemek aynı şey değildir. Euthydemos'un sorusu da bu türdendir: Sen Sicilyada'yken şimdi Piraeos'ta demirli gemileri tanıyor musun? Ayrıca: İyi bir kişi olarak kötü biri olmak mümkün müdür? Ancak iyi biri kötü bir ayakkabı tamircisi olabilir; yani iyi bir ayakkabı tamircisi kötü biri olacaktır. Ayrıca, bilinmesi iyi olan şeyi öğrenmek iyi midir? Buna göre kötü kişinin öğrenmesi iyi bir şeydir, demek ki kötü, iyi bir şey öğrenmektir. Fakat kötü biri ve kötü birinin öğrenmesi mevcuttur, yani kötünün öğrenmesi kötü bir şeydir, ama kötüyle tanışılması iyidir. Ayrıca: Şimdi, doğmuş olduğun doğru mudur? Cevap: Evet; yani sen şimdi doğdun. Fakat, sorunun sözcükleri yalıtlanırsa, o zaman bu sözcükler başka anlama gelir; zira aslında şimdi, sen doğdun, denilebilir, ama sen şimdi doğdun denilemez. Nasıl ve ne elinden geliyorsa onu da bu şekilde mi yapacaksın? Cevap: Evet. Demek ki sen Zither'i*, çalmak elinden geldiği halde, şimdi çalmıyorsun, yani sen onu çalmadığın zaman çalıyorsun. Fakat Zither çalınmadığı zaman

* Zither: kanuna benzer bir çalgı aleti. (Çev. n.)

onu çalmak mümkün değildir, ama insan onu çalmasa da, yine de çalma yetisine sahiptir.

Kimileri bu sorunu başka şekilde de çözer. Zira cevap veren Zither'i çalabileceğini itiraf etmişse, bu kişilerin kanısına göre, o Zither çalmasa da, onun Zither çalmadığı sonucu çıkar; çünkü o bunu yapabileceği gibi yaptığını tam olarak itiraf etmemiştir; insanın bunu yapabildiğinin ve yapabildiği gibi mutlaka yaptığının söylenip söylenmemesi aynı şey değildir. Üstelik bu, iyi bir çözüm değildir; zira aynı nedene dayanan vargılar için çözümün de aynı olması gerekir, oysa bu sonuncu çözüm, sorulan kişilere ve bütün sorulara uymaz; çünkü bu çözüm soru soran kişiye yöneliktir ve onun temellendirmesini hedef almaz.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Sofistlerin vurguya dayanan çürütmeleri, birkaç istisna dışında, ne yazılı ne de sözlü olarak mevcuttur, örneğin şu sözler gibi: Yıktığın şey bir ev değil midir? Cevap: Evet. O zaman yıkmamak yıkmanın yadsınışı mıdır? Cevap: Evet. Ama sen yıktığın şeyin bir ev olduğunu söyledin, demek ki ev bir yadsımadır. Burada bu temellendirmenin nasıl çözülmesi gerektiği bellidir, o sırada bir sözcüğün daha yüksek ya da daha alçak sesle telaffuzu aynı anlama gelmez.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Sofistlerin dildeki farklı şeylerin aynı şekilde ele alınmasına dayanan çürütmelerine nasıl karşı çıkılması gerektiği de açıktır; bunun için kategorilerin değişik cinslerinden yararlanmalıdır. Burada, örneğin bir kimse sorulan soru üzerine, bağımsız bir nesne diye tanımladığı şeyin başka hiçbir şey tarafından ifade edilmediğini itiraf etmiştir; bir başkası ise ilişkilerden, ya da niceliklerden bir şeyin başka nesneler tarafından da ifade edildiğini ve o sırada ifade tarzına göre bir par-

ça bağımsız-olan diye tanımlandığını kanıtlamıştır, tıpkı aşağıdaki temellendirmede olduğu gibi: Bir kimsenin aynı şeyi hem yapması hem de yapmış olması mümkün müdür? Cevap: Hayır. Ama insanın aynı şeyi ve aynı şeyle ilgili olarak aynı zamanda görmesi ve görmüş olması yine de mümkündür. Ayrıca: Edilgin durumlardan biri etkin bir durum da olur mu? Cevap: Hayır. Ama, kesildi, yandı, algılandı gibi ifadeler aynı tarzda telaffuz edilir ve bir edilginliği tanımlar. Ayrıca konuşmak, yürümek, görmek gibi sözcüklerin biri gibi öteki de aynı şekilde telaffuz edilir; oysa görmek bir algıdır ve böylece tek ve aynı şey aynı zamanda bir edilginlik ve bir etkinlik olur. Bir kimse burada da tek ve aynı şeyi aynı zamanda yapmanın ve yapmış olmanın mümkün olmadığını, ama bunun görmek ve görmüş-olmak için mümkün olduğunu kabul ederse, görmek'i bir etkinlik değil sadece bir edilginlik olarak benimsediği sürece, bu yüzden henüz çürütülmüş sayılmaz. Zira çürütme için hâlâ bununla ilgili bir soru gereklidir. Mamafih soru sorulan kişinin, kesmek'in bir etkinlik ve kesilmiş-olmak'ın bir yapmış-olmak olduğunu ve aynı şeyin dilsel açıdan ele alınan her şeyde geçerli olduğunu kabul ettiği için bunu itiraf ettiği, muhatabı tarafından varsayılır; zira dinleyici geri kalanları, sanki dilsel olarak aynı şekilde kastedilmiş gibi kendisi ekler. Fakat bazı şeyler dilsel açıdan aynı diye kastedilmez, ifade tarzı yüzünden sadece öyle görünür. İki anlamlı sözcüklerdeki gibi burada aynı şey meydana çıkar, çünkü bunlarda, iki anlamlılığı tanımayan cevap veren kişi sözcüğü değil sorunu yadsıdığını düşünür. Bu yüzden burada, cevap verenin iki anlamlı sözcüğü tek ve aynı anlamda kastedip etmediği sorusu hâlâ çürütmeye aittir; o sadece bunu itiraf ederse çürütme meydana gelir.

Aşağıdaki konuşma tarzları buna benzer: Bir kimse sahip olduğu ve daha sonra sahip olmadığı şeyi acaba kaybetmiş midir? Zira zarlardan birini kaybeden kişinin artık on adet zarı yoktur. Fakat daha önce sahip olunan, ama artık sahip olunmayan bir şey kuşkusuz kaybedilmiştir; ancak bu kadar

çok ya da önceki kadar çok [zara] sahip olunmazsa, o zaman aynı şekilde çok kaybedilmiş olması zorunlu değildir. Neye sahip olunduğunu soran kişi bunu sayı ile ilişkilendirir; zira on [sayısı] niceliklere aittir. Demek ki soran kişi hemen başlangıçta, bir kimsenin artık önceki kadar Çok'a sahip olmaması durumunda, onun bu kadar Çok kaybedip etmediğini sorsaydı, o zaman bu, kimse tarafından kabul edilmeyecekti, sadece onun ya aynı şekilde Çok'u ya da bunlardan bir kısmını kaybettiği [kabul edilecekti]. Bir kimsenin sahip olmadığı şeyi verdiği iddiasında da durum aynıdır; zira onun sadece bir tek zarı yoktur. Fakat o sahip olmadığı bir şeyi değil, nasıl sahip olmadığı şeyi, yani bir tek zarı vermiştir; zira "sadece" bağımsız bir şeyi, bir niteliği, bir niceliği değil, başkasıyla olan bir ilişkiyi tanımlar, örneğin, bu, başkasıyla birlikte vuku bulmamıştır, gibi. Aynı şekilde, bir kimse şöyle sorsaydı: Sahip olunmayan şeyi vermek mümkün müdür? Bu kabul edilmezse şöyle sorardı: Çabuk sahip olunmayan şeyi çabuk vermek mümkün müdür? Bu olumlanırsa şu sonucu çıkarırdı: Sahip olunmayan şey verilir. Bu açıkça bir vargı değildir, zira "çabuk" bir şeyin verilmesini değil, sadece veriliş tarzını tanımlar; bu yüzden insan elbette bir şeyi sahip olmadığı bir şekilde verebilir, örneğin o şeyden hoşlanılır ve istemeyerek verilirse.

Aşağıdaki vargılar da buna benzer: İnsanın bir eli olmadığı zaman onunla vurabilir mi? Ya da: İnsanın bir gözü olmadığı zaman onunla görebilir mi? Cevap: Elbette, zira insanın sadece bir eli ve sadece bir gözü yoktur. Kimileri bu sorunu şöyle söyleyerek çözer: Onun da bir gözü ya da birkaç tanesine sahip olduğu başka bir şeyi vardır. Kimileri, birinin sahip olduğu şey onun tarafından alınmıştır, önermesini, onun bu şeye, onu nasıl almışsa o şekilde sahip olduğu tarzında çözer; zira birisi sadece bir taş parçası vermiştir ve öteki sadece bir taş parçasını o kişiden almıştır. Ancak bazıları, alınmayan bir şeye sahip olmanın pekâlâ mümkün olduğunu söyleyerek sorunu ortadan kaldırmak ister; örneğin biri tatlı

şarap almıştır, ama şarap bu arada bozulduğu için, onun şimdi ekşi bir şarabı vardır. Mamafih daha önce belirttiğim gibi bu çözümlerin tamamı konuşmayı değil kişiyi hedef alır. Zira bu doğru bir çözüm olsaydı, doğru çözümün hakikat dışılığı tarafından gösterilen önermeyi kabul eden kişi o zaman sofistlerin vargısını çözemezdi ve bu, başka durumlar için de geçerli olur. Örneğin doğru çözüm, sorulan sorunun sadece kısmen kabul edilmesinden ve kısmen edilmemesinden ileri geliyorsa, soru kayıtsız şartsız kabul edildiği zaman, soran kişi böyle bir durumda doğru bir vargıya ulaşır ve başladığı çürütmesinin sonunu başarıyla getirir. Demek ki cevap verenin çözümüne göre hatayı içermesi gereken şey muhafaza edildiği zaman çürüten hiçbir vargı meydana çıkmaz, böylece çözüm de yanlış bir çözüm olur. Şimdi önceden sözü edilen örneklerin hepsinde bütün büyük-önermeler kabul edilebilir, ama vargının buradan çıktığını söylemek yine de mümkün olmaz.

Aşağıdaki durumlar da bu türdendir: Yazılmış bir şeyi bir kimse yazmıştır; o halde senin oturduğun şimdi burada yazılıdır; bu yanlıştır; ama o, yazılmış olduğu zaman doğru olurdu; demek ki hem yanlış hem de doğru bir şey yazılmıştır. Mamafih "yanlış" ya da "doğru", bir konuşmanın ya da kanının ne olması gerektiğini, bağımsız bir nesneyi değil, sadece bir niteliği tanımlar; aynı neden kanı için de geçerlidir. Ayrıca: Öğrenen kişinin öğrendiği şey, onun öğrendiği şey midir? Cevap: Evet; ama o yavaş-olanı çabuk öğreniyor. Demek ki soru öğrenme nesnesiyle değil, öğrenme tarzıyla ilişkilidir. Ayrıca: Katedilen şeye ayak basılır mı? Cevap: Evet. Ama o bütün günü katediyor, demek ki güne ayak basıyor. Ancak buradaki soruda kastedilen nesne değil, yürüme (katetme) zamanıdır; bir bardak içmekle de kastedilenin, nesnenin içilmesinin değil, sadece nesneden [içilmesinin] olması gibi. Ayrıca: Bir kimse bildiği şeyi ya aldığı ders ya da kendi araştırması nedeniyle mi biliyor? Cevap: Evet. Ancak bu kişinin kısmen öğrendiği, kısmen araştırdığı şey her ikisinden

hiçbiridir. Fakat burada bir defasında hepsi birlikte ve sonra tekrar ayrı ayrı kastediliyor. Ayrıca, kendinde insanın ve tekil insanın yanı sıra üçüncü bir insan daha mevcutmuş. Fakat insan ve bütün müşterek-olanlar belirli bir Bu'yu değil, tersine, nitelikli-olanı ya da ilişkilendirilmiş-olanı ya da bir sadece varolanı ya da başka bir benzer-olanı tanımlar. Koriskos ve eğitimli Koriskos'la ilgili, onların acaba aynı kişiler mi yoksa farklı kişiler mi olduğu sorusunda da durum aynı şekildedir; biri bir bu'yu, öteki bir böyle nitelikli olanı tanımlar; demek ki sonuncu kendi için bağımsız diye dışlanmamalıdır. Mamafih dışlamak hemen üçüncü insanı meydana getirmez, sadece onun bu tekil insan gibi biri olduğunun kabulünü sağlar; zira "Kallias'ın varlık"ı ve "insanın varlık"ı "bu tekil varlık"ı tanımlamaz. Bir kimse, dışlanmış-olanla bir bu değil bir nitelikli-olan kastedilmiştir, çünkü "Birçok'un yanı sıra", örneğin insan gibi, bir Bir var olacaktır, dese de, bu hiçbir fark yaratmaz. Demek ki herkes tarafından ifade edilenin müşterek bir şey olduğunu kabul etmenin gereksizliği açıktır, tersine, o bir nitelikli-olan ya da bir ilişkilendirilmiş-olan ya da bir nicelik ya da bu türden başka bir şeydir.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sofistlerin, ifade tarzından yararlanan çürütmelerinde genel olarak çözüm, çürütmenin destek aldığı karşıolma'ya dayanır. Demek ki çürütme sözcüklerin özel bir şekilde birleştirilmesine dayanıyorsa çözüm bu sözcüklerin ayrılmasına bakar, çürütme sözcüklerin ayrılmasına dayanıyorsa o zaman çözüm bu sözcüklerin birleştirilmesine bakar. Ayrıca çürütme kuvvetli bir vurguya dayanıyorsa, çözüm zayıf vurgudadır ve tam tersi. Çürütme aynı adlılığa dayanıyorsa, çözüm karşıt sözcüğün anlamının belirtilmesinde yatar; örneğin soran kişi, demek ki bir canlı-olan konuşur, diye sonuç çıkarırsa o zaman burada canlı-olanın hangi tarzda anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturarak buna itiraz etmelidir. Ancak

soran kişi bir cansız-olanı ileri sürdüyse ve vargısında onu canlı diye gösterdiyse o zaman bu cansız-olanın nasıl anlaşılması gerektiği açıklanmalıdır. Benzer şeyler iki anlamlılık için de geçerlidir. Ama çürütme dilsel ifadenin benzerliğine dayanıyorsa, çözüm karşıt-olandadır. Bir kimse sahip olmadığı şeyi verebilir mi, sorusuna, bunun nesne için değil, ama veriliş tarzı için vuku bulabileceği cevabı verilmelidir, örneğin zarlardan biri gibi. Soru, bir kimse bildiği şeyi ya aldığı ders ya da kendi araştırması nedeniyle mi biliyor, diye sorulduğu zaman, bilinen şeylerin hepsi ya sırf araştırma ya da ders alma nedeniyle bilinmez, diye karşılık vermelidir; bir kimse katettiği şeye ayak basar mı, sorusuna, buna dayanan vargı ayak basılan yerle değil zamanla ilgilidir, diye cevap vermelidir. Bu tür başka durumlarda da böyle bir yol izlenmelidir.

Sofistlerin tali-olana dayanan çürütmelerinin hepsi için sadece bir çeşit çözüm mevcuttur. Zira tali-olana ait olanın sorunun kendisinden dolayı da ifade edilip edilemeyeceği ve bunun gerçi ayrı ayrı durumlarda vuku bulduğu ve iddia edildiği, başka durumlarda ise edilemediği belirsiz olduğu için, tali-olana ait olanın zorunlu olarak soruna da mutlaka ait olmadığını belirterek karşılık vermelidir; ancak bunun için elde örnekler bulunmalıdır. Aşağıdaki durumların tamamı tali-olana dayanır, yani: Sana ne soracağımı biliyor musun? Gelip geçici-olanı ya da gizlenmiş-olanı tanıyor musun? Bu boy heykeli senin eserin mi? Köpek senin, baban mıdır? Az kere-az az mıdır?

Bütün bu durumlarda tali-olan için geçerli-olanın nesnenin kendisi için de geçerli olmadığı açıktır. Sadece tali-olan ve nesnenin kendisi özü gereği tek ve aynı olursa birine ait olan her şey ötekine de ait olur; ancak iyi olmak için iyinin İyi'si olmak ve soru sorulmak aynı şey değildir. Ayrıca yaklaşmakta-olan için ya da gizlenmiş-olan için bir yaklaşan kişi ve bir Koriskos olmak tek ve aynı şey değildir. Ben bu yüzden Koriskos'u tanısam ve yaklaşmakta-olanı tanımasam bi-

le, yine de aynı nesne benim tarafımdan aynı zamanda tanınmış ve tanınmamış olmaz. Aynı şekilde, bu nesne benim ve nesne de birer eser olursa, bu yüzden nesne benim eserim değil, benim mülküm yada benim nesnem olur ya da o başka nesneler gibi benimdir. İşte, öteki durumlar için de bu geçerlidir.

Kimileri bu durumları soruyu feshederek çözer. Yani onlar, aynı nesnenin bilinmemesi ya da tanınmaması gibi, hem bilindiğini hem de tanındığını iddia ederler. Demek ki, yaklaşmakta-olan tanınmadığı, ama Koriskos tanındığı zaman, aynı nesnenin hem tanındığını hem de tanınmadığını iddia ederler, fakat tek ve aynı belirlenimle ilişkisi içinde değil. Bununla beraber, daha önce söylediğim gibi, bu araca dayanan bütün temellendirmeler için de tek ve aynı çözümün vuku bulması zorunludur; ama aynı önerme bilmek ya da tanımak için değil de varlık için ya da başka bir davranış için ileri sürülürse bu durum söz konusu olmazdı; örneğin şöyle denilirse: Bu köpek babaysa o zaman o senin babandır. Bazı durumlarda, aynı nesnenin tanınması ve tanınmaması doğru ve olanaklı olsa bile, burada bu çözümün uygulanması mümkün değildir. Bir temellendirme birçok hatadan mustarip olabilir, ve o zaman herhangi tek bir hatayı ortaya çıkarmak henüz bir çözüm değildir, çünkü muhatabın, bunun ne vasıtasıyla vuku bulduğunu kanıtlamadan yanlış sonuç çıkardığını açıklamak elbette mümkündür; örneğin Zenon'un, hareketin mevcut olmadığına ilişkin kanıtındaki gibi. Bir kimse burada, Zenon'un iddiasının olanaksızlığını açıklamaya çalışsaydı ve binlerce defa kanıtlamış olsaydı bile, bu yine de bir çözüm olmazdı, çünkü bu bir çözüm değildir. Zira çözüm, vargının yanlış kısmının ne yüzden yanlış olduğunu meydana çıkarmalıdır; o her ne kadar doğru ya da yanlış bir önermeyi bununla temellendirmek isteyip istemese de, demek ki muhatap tarafından mantıksal olarak doğru sonuç çıkarılmamıştır, böylece çözüm yalnızca mantıksal açıdan noksan yöntemin ortaya çıkarılmasındadır. Kimilerince öne sürülen bu

çözüm zaman zaman yerini bulsa da, yukarıda verilen örnekte yine de bir kez olsun söz konusu olmazdı, zira sözü geçen kişi Koriskos'un Koriskos ve yaklaşmakta-olanın yaklaşan kişi olduğunu bilir. Mamafih tek ve aynı şeyin tanınıp tanınmaması elbette mümkündür; örneğin, onun açık tenli olduğu bilinir ve eğitimli olduğu bilinmez; bu şekilde aynı nesne hem tanınabilir hem de tanınmaz, sadece aynı belirlenimle ilişkisi içinde değil, buna karşılık yaklaşmakta-olan ve Koriskos tanınır, yani birincisinin yaklaştığı ve ötekinin Koriskos olduğu bilinir.

Daha önce değinilen durumu, her sayının aynı zamanda az olduğunu [söyleyerek] çözenlerin hatası benzer şekildedir. Yani doğru sonuç çıkarılmamış olduğu zaman, bunun bir yana bırakılması ve vargının doğru diye açıklanması konusunda yanılırlar, çünkü Her Şey az olduğu gibi aynı şekilde çoktur.

Başkaları, örneğin babanın ya da oğulun ya da kölenin senin olduğu kanıtını bir çift anlam iddia ederek çürütmek ister. Fakat çok anlamlılığa dayanan bir çürütmede sözcük ya da konuşma asıl anlamda açık seçik çok anlamlı olmak zorundadır; ama bir kimse, bu, şunun çocuğudur, derse o zaman şu dediği aynı kişiyse bu sözcükleri asıl anlamında kullanmaz, demek ki burada bir iki anlamlılık mevcut değildir, tersine, sofistin vargısı sırf bir tali-olanın yanlış kullanılmasına ya da sözcüklerin yanlış birleştirilmesine dayanır; zira kanıt şöyledir: Oradaki bu senin mi? Evet; ama bu, bir çocuktur, yani senin çocuğundur. Ancak burada bu insan tali olarak senindir ve de bir çocuktur, ama senin çocuğun değildir.

Kötülüklerden birinin bir İyi olduğu vargısında da durum aynıdır, çünkü basiret bir kötülük bilgisidir; zira birinin ötekilerden biri olması iki anlamlı bir konuşma değildir, tersine, ait olmayı tanımlar. Ancak bu ifade tarzı iki anlamlı olsaydı bile (zira yaratıklardan birinin, bu yüzden onlara ait olması gerekmeksizin, insan olduğu da söylenir), o zaman bir şey, yukarıdaki ifade tarzıyla birlikte kötülükler arasında sayılır-

sa, bu da bu şekliyle bir kötülük değil, sadece başka bir realitenin yardımıyla bir kötülük olurdu. Demek ki yanlış vargı, Daha Doğrusu'ların ve Aslında'nın yer değiştirmesindedir. Bununla beraber, bir İyi'nin kötülüklerden biri olduğu önermesi elbette iki anlamlı olabilir, ama ilk ifade tarzında değil, tersine, daha çok nesne bir kötü kişinin iyi kölesi şeklinde olduğu zaman; mamafih burada da bir iki anlamlılık mevcut olmazdı; çünkü bir şey iyi ise ve buna aitse o zaman bu ifade edilen bir İyi değildir. Keza yaratıklardan biri insandır sözü iki anlamlı değildir; çünkü insanın tek tek sözcükleri bir yana bırakarak bir şeyi ima etmesi iki anlamlılık değildir, örneğin *İlyada*'nın başlangıcının sadece yarısı, yani bana *İlyada*'yı anlat yerine, "Söyle tanrıça... öfkesini söyle", denildiği zamanki gibi.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sofistlerin, bir şeyin asıl ve kendinde ya da kısıtlı bir halde ya da nasıl ya da nerede vasıtasıyla ya da aslında değil, bir ilişki içinde diye kastedilmesine dayanan kanıtlarını çözmek için, çürütülen vargının savla ilgili gerçek bir yadsıma karşısındaki durumunu ve vargının bu türden bir hata içerip içermediğini araştırmalıdır. Zira karşılık-olan ve çelişen, aynı şekilde olumlama ve yadsıma aslında tek ve aynı nesnede yer alamaz; buna karşılık bu ikisinden her birinin herhangi bir kısıtlama halinde ya da sırf Daha Doğrusu ve belirli bir nitelik halinde aynı nesnede yer alması ya da biri kısıtlanmadan ve ötekinin belirli bir tarzda ona ait olması için hiçbir engel yoktur, böylece biri genel olarak, öteki ise kısıtlı şekilde kastedildiği zaman çürütme meydana gelmez. Demek ki çürütmenin vargısında, onun savla ilgili gerçek bir yadsıma karşısındaki durumunu göz önüne almalıdır.

Ancak buraya ait bütün çürütmelerin durumu şöyledir, örneğin: Var-olmayan var olabilir mi? - Hayır! - Ama o yine de bir Var-olmayandır! - Aynı şekilde Varolan da var-olmaya-

caktır, zira Varolan'dan bir şey var-olmayan olur. Ayrıca: Aynı insan hem doğru hem yalan yere yemin edebilir mi? Ve aynı insan başka insanların yeminine hem inanabilir hem de inanamaz mı?

Fakat "Bir Şey olmak" ve "genel olarak varlık" aynı şey değildir; ama Var-olmayan, eğer o yine de bir şeyse, genel olarak böyle bir [Var-olmayan] değildir. Aynı şekilde buna ya da bu tarzda yemin eden kişi genel olarak doğru yemin etmez ve kim yanlış yemin edeceğine yemin etmişse doğru yemin eder, o buna yanlış yemin ettiği zaman aslında doğru yemin etmez. Aynı şekilde inanmayan kişi genel olarak değil, sadece bir şeye inanmaz. Aynı insanın hem yalan hem de hakikati söylediği ifadesinde de durum böyledir, zira "hakikati söylemek"in ya da "yalan söylemek"in genelgeçer haldeki şey olarak itiraf edilip edilmemesi kolayca gözden kaçırılacağı için sorunu çözmek zor görünür. Mamafih bir kimse aslında elbette bir yalancı olabilir ve yine de belirli bir tarzda ya da tek bir hususta hakikati söyleyebilir; aynı şekilde o bazı şeylerde doğru olabilir, ama genel olarak doğru olmaz.

İlişkiler tarafından ya da nerede ya da eğer tarafından kısıtlanmış ifadelerde de durum aynıdır; onlar bu hususta oy birliği eder. Örneğin, sağlık mı yoksa zenginlik mi bir servettir? Buna olumlu cevap verilirse o zaman soran kişi, zenginliğin ya da sağlığın izansız bir kimse için ve bundan doğru yararlanmayan biri için bir servet olmadığı, karşılığını verir; demek ki zenginlik ve sağlık hem bir servetmiş hem de değilmiş. Ayrıca: "Sağlıklı olmak" ya da "devlette iktidar sahibi olmak" iyi midir? Ne ki, kimi zaman ona sahip olmamak daha iyidir; buna göre demek ki tek ve aynı şey aynı insan için hem iyidir hem değildir. Fakat kendinde bir İyi bu insan için elbette iyi olmayabilir ya da bu şey gerçi onun için iyi olabilir, ama şimdi ya da bu yerde değil. Ayrıca: Zeki insanın hoşlanmadığı şey bir kötülük müdür? Ama o şimdi İyi'yi kaybetmek istemez, demek ki İyi bir kötülüktür. Fakat benim şöyle söyleyip söylememem aynı şey değildir: İyi bir kötü-

lüktür, ya da İyi'nin kaybı bir kötülüktür. Hırsız hakkında söylenenlerde buna benzer; zira hırsız kötüyse almak da kötü değildir; demek ki o kötüyü değil İyi'yi almak ister, zira bir İyi'yi almak iyidir. Hastalık da bir kötülüktür, ama hastalığı kaybetmek değildir. Ayrıca: Adil-olanı adil-olmayana ve adil-tarzı adil olmayan-tarza yeğ tutmalı mıdır? Fakat adil olmayan-tarzda-ölmek yine de yeğ tutulmalı mı? Ayrıca: Herkesin kendi payını alması doğru mudur? Ancak yargıcın kendi kanısına göre birine hakkını tanıdığı şey, kanısı yanlış da olsa, yasaya göre geçerlidir. Böylece tek ve aynı şey hem adil olur hem de olmaz. Ayrıca: Haklı şeyler söyleyene mi yoksa haksız şeyler söyleyene mi hak vermelidir? Fakat kendisine haksızlık edilen bir kimse de başına hangi haksızlığın geldiğini haklı olarak söyleyebilir; ama bu haksız bir şeydir. Mamafih, insanın önce bir haksızlığa maruz kalması gerekir, diye hak karşısında haksızlık tercih edilmemeli, tersine, genel olarak haktanır davranmalıdır, ancak bu, bir şeyin haklı ya da haksız yere vuku bulabileceğini dışlamaz. Aynı şekilde, herkesin kendi payını alması doğru olur ve kendisine ait olmayanları alması doğru olmaz; ama bu yüzden yargıcın kararı bu sonuncular için, eğer yargıç o sırada kendi kanısına göre karar verdiyse, yine de adil olabilir; zira bir şey herhangi bir şekilde adilse, bu şey henüz mutlaka adil değildir. Aynı şekilde haklı olarak haksız bir şey elbette söylenebilir, zira bunu söylemek doğruysa, o zaman söylenenin bu yüzden haksız bir şey olması zorunlu değildir; aynı şekilde bir şey söylemek, söylenenin kendisi yararlı bir şey olmasa da, yararlı olabilir. Haklı olanlarda da durum böyledir ve haksız bir şey ifade eden kişi, ifade ettikleri gerçekten haksız şeyler olsa da, bu yüzden kazanmaz, zira o sadece haklı olarak söylemeye yetkili olduğu şeyleri söyler, ki bunlar her ne kadar kendinde olsa ve maruz kalındığı zaman bir haksızlık sayılsa bile.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

Çürütme kavramını ihlal eden çürütmelere, daha önce değindiğim gibi, şu şekilde karşı çıkmalıdır: Muhatap tarafından münakaşalı önermenin karşıtı üzerinde çıkarılmış vargının, münakaşalı tartışmadan söz eden aynı nesneyle ilgili olup olmadığını ve riayet ederek aynı şeyi ve ilişkilendirerek aynı şeyi dile getirip getirmediğini ve sonra onun aynı zamanla da ilgili olup olmadığını araştırmalıdır. Bir şeyin hem çift olduğunun hem de olmadığının olanak dışı olduğu önermesi hemen başlangıçta ileri sürülürse, o zaman bunu kabul etmemelidir, tersine, bunun mümkün olacağı söylenmelidir, ancak buradan çürütmenin türetilebileceği şekilde değil. Bütün bu çürütmeler bu tür araçlara dayanır, örneğin: Her şeyin her şey olduğunu tanıyan bir kimse nesneyi de tanır mı? Ve bu durum aynı şekilde her şeyi tanımayan için de geçerlidir. Ancak Koriskos, Koriskos olarak tanınır; ama onun eğitimli olduğu bilinmez; demek ki tek ve aynı şey hem tanınır hem de tanınmaz. Ayrıca: Dört arşın üç arşından büyük müdür? Ama uzunluğa göre üç arşından bir dört arşın meydana gelebilir ve büyük küçükten daha büyüktür, buna göre tek ve aynı şey kendisinden daha büyük ve daha küçük olur.

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Başlangıçta ileri sürülen önermenin vargının oluşturulması sırasında kabul edilmiş bir önerme diye ele alınmasına dayanan çürütmelerde soru sorulduğu zaman, bu hemen başlangıçta fark edilirse önermeyi, güvenilir bile olsa, kabul etmemelidir; daha çok hakikati söylemeli ve vargının yanlışını belirtmelidir. Ama bu yanlış hemen fark edilmezse, o zaman bu tür kanıtların hatalı oluşunun yardımıyla bilgisizliği kendinden uzaklaştırıp soru soranın üzerine atmalı ve onun doğru tartışmadığını yüzüne vurmalıdır, çünkü çürütme, ileri sürülen münakaşalı önermeden çoktan kabul edilmiş diye yararlanılmasına dayanmamalıdır; ya da önermenin kabul edil-

mediği de söylenebilir, ki böylece kanıtlama sırasında ondan yararlanmak mümkün olmasın, tersine, sadece muhatap tarafından bu çürütmeye karşı yöneltilecek bir önerme olarak kullanılsın, yani sofistlerin çürütmelerinde vuku bulduğu anlamda değil.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

Vargıda ifade edilenlerin sonuç olarak birlikte meydana çıkmasına dayanan çürütmelerde temellendirmenin kendisine dikkati çekmelidir; zira ifade edilenin bu yanlış ele alınışı iki tarzda vuku bulabilir; birinde, parça hakkında geçerli şey bütün hakkında da iddia edilir, örneğin insan hakkında geçerli olan yaratık hakkında da iddia edilir ve ikincisinde, karşıolma'larla ilgili olarak, eğer şöyle iddia edilirse, bir şey bu özgülükle bağlantılı olursa karşıtı da karşıt özgülükle bağlantılı olur. Melissos'un sözü edilen temellendirmesi de buna dayanır; yani oluşmuş-olanın bir başlangıcı olduğu için oluşmamış olanın bir başlangıcı olmadığını iddia etmek ister; demek ki gökyüzü oluşmamışsa o zaman o sınırsızdır. Fakat bu bir kanıt değildir, çünkü bağlantı tersine olur.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

Çürütme, vargıya bir şeylerin eklenmiş olmasına dayanırsa, eklenen şey kaldırılırsa da olanaksız-olanın yine de meydana çıkıp çıkmadığını incelemelidir. Bu söz konusuysa, bunu ortaya çıkarmalı ve şöyle söylenmelidir: Eklenen şeyi kendi kanım olarak değil, sadece muhatap kendi kanıtı için ondan yararlansın diye kabul ettim, ama bu onun tarafından yapılmadı.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

Birçok sorunun tek bir soru gibi sorulduğu çürütmelere karşı hemen başlangıçta bu farkı ileri sürmelidir. Soru, kendisi-

ne tek bir cevap verilebildiği zaman tek bir soru olur; yani tek bir soruya birçok cevap, birçok soruya da tek bir cevap vermemelidir; daha çok tek bir soruyu tek bir cevapla olumlamalı ya da yadsımalıdır. Bir adı olan farklı nesnelerdeki gibi, cevap veren kişi, eğer sözü geçen özgülük bu nesnelerin her ikisine ya da hiçbirine ait olmazsa ve soru basit değilse bile o basit bir cevap verirse, bir çürütmeye maruz kalmaz, buradaki durum da böyledir. Birçok şey tek bir nesnede ya da bir özgülük birçok nesnede mevcut olursa, o zaman cevap veren kişi hata yapsa ve sadece basit bir cevap verse bile, hiçbir çürütmeye maruz kalmaz. Ama sözü geçen özgülük sadece tek bir nesneye içkin olur ve ötekine olmazsa ve birçok özgülük birçok nesneye, ama bazen ikisi de her ikisine ait olursa, bazen de bu vuku bulmazsa, o zaman burada dikkatli olmalıdır; örneğin aşağıdaki durumlarda: Bir şey iyi ve öteki kötü ise ve acaba ikisi de iyi midir yoksa kötü müdür sorusuna tek sözcükle iyi ya da kötü diye cevap verilirse, o zaman muhatap aslında tek ve aynı şeyin hem iyi hem kötü, sonra tekrar onun ne iyi ne kötü olduğunun söylenebileceği sonucunu çıkarır; zira her ikisinden biri her ikisi değildir, yani hem iyi ve kötü, hem ne iyi ve ne kötüdür. Ayrıca, bir şeyin kendisiyle özdeş ve başkasından farklı olduğu kabul edilirse, her ikisi başkasıyla değil kendisiyle özdeş ve de birbirinden farklı olduğu için, aynı nesnenin hem kendisiyle özdeş hem de farklı olduğu sonucu çıkar. Ayrıca, İyi-olan kötü olursa ve Kötü-olan tesadüfen iyi ise, o zaman iki [şey] olurlar; ama iki birbiriyle özdeş-olmayan şeyden her biri kendisiyle özdeştir; yani onlar birbiriyle özdeştir ve de özdeş-değildir.

Bu tür çürütmeler hâlâ başka çözümler arasına girer; zira Her ikisi ve Her şey'in birçok anlamı vardır; demek ki bu tür vargılarda, aynı nesnenin değil, sadece aynı adın aynı zamanda olumlanması ya da yadsınması sonucu çıkar, ki bu hiçbir çürütme meydana getirmez. Buna karşılık birçok şey hakkında yalnız bir soru sorulmayıp her tekil şey hakkında

bir soru sorulursa ve bu olumlanır ya da yadsınırsa, o zaman olanak dışı hiçbir şey meydana çıkmaz.

OTUZUNCU BÖLÜM

Sofistlerin, cevap veren kişiyi aynı şeyi birkaç kez söylemek için tahrik ve teşvik etmesi gereken açıklamaları göz önüne alındığında, cevap verenin ilişkilere ait kavramları ayrı ve kendi için bir şey diye tanımlamayı kabul etme hakkına sahip olmadığı anlaşılır, örneğin, çiftin yarısı olmaksızın çift gibi, çünkü görünüşe göre biri ötekinin içinde yer alır; zira on [sayısı] "on eksi bir"in içindedir ve yapmak yapmamak'ın, genel olarak olumlama yadsımanın içinde yer alır. Ama bu yüzden bir kimse bu nesnenin beyaz olduğunu değil, beyaz olmadığını söyler. Çift de elbette yarım gibi az hiçbir şey tanımlamaz; bir şey tanımlasa bile, bu şey bağlantılı olarak ifade edildiği zamanki gibi aynı şeyi tanımlamaz. Genel-olan olarak bilim sözcüğü de, bir türle bağlantılı olanı gibi aynı anlama gelmez, örneğin ecza-bilimi sözcüğündeki gibi; birincisi daha çok bilinebilir-olanın bilimidir. Nesnelerin başkalarına tanıtılmasını sağlayan tanımlarda aynı ifadenin kendi için ve sofistlerin temellendirmesinde aynı şeyi tanımlamadığı ileri sürülmelidir. Örneğin bir müştereklik olarak oyuk-olan hem burunda hem de bacaklarda aynı şeyi tanımlar; ama o bir ekleme olarak, buruna ya da bacaklara eklenmesine göre, pekâlâ farklı anlamlara gelebilir; burunda oyuk burunlu, bacaklarda çarpık bacaklı anlamına gelir ve benim, basık burun ya da oyuk burun deyip dememem aynı şeydir. Bu tür ifadeyi de, yanlış olduğu için, hemen kabul etmemelidir; zira basık-olan oyuk bir burun değil, burunun bir durumu gibi, onun bir niteliğidir. Bu nedenle basık burunun, kendinde bir oyukluğa sahip bir durum olduğunu söylemek yanlış bir şey değildir.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

Dil hatalarına gelince, daha önce onların görünürde nereden meydana çıktıklarını söylemiştim; ama bunların nasıl çözülmesi gerektiği sofistlerin temellendirmelerinden ortaya çıkar. Bütün bu tür konuşmalar aşağıdaki örnekleri meydana getiren şeyi sağlamak ister. Yani: Doğru diye adlandırdığın şey doğru mudur? Cevap: Evet. Şimdi sen bir şeyi bir taş diye adlandırıyorsun, yani o "bir taş"tır. Fakat "taşı adlandırmak" adın yalın halini değil -i halini kullanır ve "onu" değil "bunu" der. Demek ki bir kimse, senin doğru olarak biri diye adlandırdığın şey bir "bunu" mudur, diye sorarsa, o zaman soran kişi dil kurallarına göre konuşmazdı. Aynı şekilde şöyle bir soru soran da: Varoluşunu ileri sürdüğün şey bu mudur, o bununla odunu ya da genel olarak ne eril-olanı ne dişil-olanı tanımlayan şeylerden birini kasteder, çünkü tekil-olan burada önemsizdir. Bu yüzden bir şey hakkında onun bir 0 (nötr) olduğunu söylediği zaman, yani sen onu odun (-i hali) diye adlandırırsan da bu bir dil hatası olmaz, böylece o odun (yalın hali) da olur. Ancak taş ve "bu" eril bir ada sahiptir. Ama bir kimse, bu (eril) şu (dişil) değil mi? derse ve soru sorulanın, hayır, diye karşılık vermesi üzerine o zaman o nedir? ve bu Koriskos değil midir, derse ve sonra "Bu"nun (eril) bir "Şu" (dişil) olduğu sonucu çıkarılırsa, bu durum işlenen bir dil hatası üzerinde doğru bir vargı olmazdı ve Koriskos sözcüğü bir dişi-olanı tanımlasaydı bile, cevap verenin bunu kabul etmesi gerekmezdi, çünkü bunun önceden söylenmesi zorunlu olurdu. Ama bu durum vuku bulmadığı, cevap veren de bunu kabul etmediği zaman bir vargı ne sorunun kendisinde ne de sorulan kişiyle ilişkisi içinde temellendirilmiş olur. Aynı şekilde yukarıdaki örneklerde de, "bir şeyi bir taş diye adlandırma"nın bir "Onu" (nötr) anlamına gelip gelmediği önceden sorulmalıdır. Bu vuku bulmamış ve de kabul edilmemiş olursa, o zaman farklı sesine rağmen çekim hallerinin yine de aynı anlama gelmesi gerektiği için vargı, bir dil hatasından çıkarılamaz. Ayrıca: "Bu"nun aslın-

da senin "Bunu" diye adlandırdığın şey olduğu söylenebilir mi? Cevap: Evet. Şimdi sen onu "Bunu" kalkan diye tanımlıyorsun, yani o "bunu" kalkandır. Fakat "Bu" [sözcüğü] kalkanı değil "belirli kalkan" anlamına ve "belirli" kalkan "Bunu" kalkan anlamına gelirse, bu zorunlu değildir. Bunu ile tanımladığın şey bir Bu olsa da, demek ki sen onu örneğin bir insanı diye tanımlıyorsun, o zaman bu yine de "bir" insanı değildir, zira bu, "insanı" değildir; çünkü ben, "bu" dediğim şeyin "bunu" değil bu olduğunu söylemiştim; zira soru bu şekilde sorulsaydı doğru konuşulmazdı. Ayrıca: Onu tanıyor musun? Evet. Ama o bir taştır, yani sen "bir taş" tanıyorsun. Fakat "onu tanıyor musun"daki "O", "o bir taştır"dakiyle aynı şey değildir, tersine, birincisinde bir "bunu" ve ötekinde bir "bu" anlamına gelir. Ayrıca: Kimin bilimine haiz olduğunu biliyor musun? Evet. Demek ki sen taşın bilimine sahipsin, yani sen "taşın" biliyorsun. Fakat sen bazen "taşın" bazen "taşı" diyorsun, oysa insanın sadece bilgisine sahip olduğu şeyi bildiği, yani onun değil, tersine, "onu bildiği", zaman zaman taşın değil, taşı bildiği kabul edilmiştir.

Böylece söylenenlerden, aynı konuşmanın vargılar nedeniyle bir dil hatasını kanıtlamadığı, sadece kanıtlar gibi göründüğü ve bu görünüşün ne suretle meydana çıktığı ve bu tür konuşmalara nasıl karşı çıkılması gerektiği anlaşılmaktadır.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

Sofistlerin, genellikle birbirine benzemesine karşın dinleyicileri yanıltan bütün temellendirmelerini iyice anlamak bazen kolay bazen de zordur; zira aynı türden nedenlere dayandığı zaman vargılar birbirine benzer. Fakat aynı vargı, birinin kanısına göre bir tali-olana, ama başkasının kanısına göre ifade tarzına ve bir üçüncünün kanısına göre tekrar başka bir şeye dayanmalıdır, çünkü hatanın hangi yerde bulunduğu hemen açıklığa kavuşmaz. Örneğin, sözcüklerin çok anlamlı-

lığına dayanan vargılardaki gibi (en çok hangi araç paralojizm için kullanılırsa) bazı şeyler herkes tarafından anlaşılır (zira gülünç temellendirmelerin neredeyse tamamı da ifade tarzına dayanır; örneğin: Adam oturacağı yere taşındı. Ayrıca: Nerede dikildi? Cevap: Yelken direğinde. Ayrıca: İki inekten hangisi önden doğurur? Cevap: Hiçbiri, her ikisi de arkadan. Ayrıca: Boreas (kuzey rüzgârı) temiz midir? Cevap: Hiç de değil, zira o yoksulları ve satılmış köleleri öldürdü. Ayrıca: O Euarchos mu? Cevap: Hiç de değil, Appollonides'tir; ve öteki paralojizmlerin birçoğu da bu türdendir), böylece başka şeyler en deneyimliye bile gizli kalır. Bu sırada genellikle sırf sözcükler üzerinde münakaşa edilmesi bu durumu pekiştirir, örneğin Varolan'ın ve Bir'in her şey için aynı anlama mı yoksa farklı anlama mı geldiği gibi. Bazılarının kanısına göre iki sözcük de aynı şeyi tanımlar; başkaları ise Zenon ile Parmenides'in temellendirmesini, Varolan'ın ve Bir'in iki anlamlı olduğunu iddia ederek çözer. Sofistlerin tali-olana ya da başka araçlardan birine dayanan çürütmelerinden bazıları daha kolay, bazıları daha zor anlaşılır; bütün bu temellendirmelerde de, onların ait oldukları cinsi ve sofistin çürütmesinin mantıksal olarak doğru olup olmadığını fark etmek hemen her yerde kolay değildir.

Muzip temellendirmelerden biri de, çözümü yüzünden insanı sıkıntıya sokan temellendirmedir, çünkü en çok kızgınlığa yol açanı odur. Buradaki bu sıkıntı iki çeşittir; mantıksal doğru bir vargı içeren temellendirmelerde ya sorulan sorulardan hangisine saldıracağı bilinmez ya da sırf münakaşacı olanlarında ileri sürülen önermenin nasıl ifade edilmesi gerektiği bilinir. Bu yüzden mantıksal doğru vargılardaki muzip temellendirmelerin daha dikkatli incelenmesi gerekir. Böyle bir temellendirme, çok güvenilir önermelerin yardımıyla çok güvenilir bir iddiayı çürüttüğü zaman fazlasıyla muzip olur. Zira cevap veren kişi, birinci vargının karşılığını büyük-önerme olarak birlikte kullanarak bir karşı-vargı oluşturduğu zaman bu vargılar yine de aynı durumda olur, çün-

kü bunların tamamı güvenilir önermelerden dolayı aynı şekilde güvenilir bir önermeyi çürütürler ya da temellendirirler, böylece insan bu konuda sıkıntıya girmek zorunda kalır. En muzip vargı ise böyle bir vargıdır, çünkü onun olasılık dışı vargısının yadsınışı aynı güvenilirliğe sahiptir, tıpkı sofistin vargısının büyük-önermesi gibi, böylece bu vargı bu büyük-önermelerden biriyle bağlantılı olarak, soran muhatabın vargısı gibi aynı şekilde olasılık dışı olan bir vargıya yol açar. Bunun ardından muziplikte ikinci sırayı, her iki büyük önermede güvenilirlik bakımından eşit olan vargı alır; zira her iki büyük-önerme tarafından çürütülmesi gereken kuşku, burada her ikisi için de aynı derecede büyüktür. İnsanın çürütmesi gerektiği ve yine de neyi çürütmesi gerektiği belli olmadığı için buradaki güçlük büyüktür.

Münakaşacı vargılardan en muzip olanı öncelikle şudur: Bu vargıda, onun mantıksal doğru bir vargı olup olmadığı ve yanlış bir şeye dayanıp dayanmadığı ya da bağlantılı olanı ayırarak çözülüp çözülmeyeceği belli değildir; öteki vargılardan ikinci olarak en muzip olanı da şudur: Bu vargıda, gerçi onun bir ayırmaya ya da kaldırılmaya (çıkarılmaya) dayandığı bellidir, ama çözüm amacıyla sorulardan hangisinin çürütülmesi ya da birbirinden ayrılması ya da bunun acaba vargıda mı yoksa büyük-önermelerden birinde mi vuku bulması gerektiği belli değildir.

Mantıksal sonuç çıkarmayan bir temellendirme, yani bildirilen büyük-önermeler açıkça güvenilmez ya da yanlışsa, zaman zaman saçma olur; ama ara sıra küçümsenmeyi de hak etmez. Zira temellendirme, temellendirmenin dayandığı ve gerçekleşmesini sağlayan sorulardan birkaçını bir yana bırakırsa ve bunu kendine yediremezse ve mantıksal bir vargıya ulaşmazsa, o zaman hiç kuşkusuz saçma olur; ama buraya ait olmayan, ancak büyük-önermeleri daha güvenilir yapmış olan şeyi bir yana bırakırsa, o zaman aynı tarzda küçümsenemez, zira çürütmeden çıkan vargı burada doğrudur, ne ki soran kişi soruyu iyi sormamıştır.

Bir sofist vargısının çözümünün, bazen vargının temellendirilişini, bazen soru soran kişiyi hedef alması bazen de her ikisinden hiçbirini hedef almaması gibi, sofist de aynı şekilde sorularını ve vargısını ya ileri sürülen önermeye ya cevap verene ya da çözüm, çözüm amacıyla tartışma için arta kalan zamandan daha fazla süreyi gerektirirse, süreye karşı yöneltmelidir.

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tartışmalar sırasında paralojizmler hangi durumlarda doğar, ve bu durumların sayısı ne kadardır, muhatap güvenilir olmayan bir şey iddia ettiğinde yanlış nasıl ortaya çıkarılır ve yaratılır; ayrıca vargı hangi sorulardan meydana çıkar ve nasıl soru sorulması ve bu sırada hangi düzene uyulması gerekir, nihayet bütün benzer temellendirmeler neye yarar ve genel olarak sorular nasıl düzenlenir, temellendirmeler ve vargılar nasıl çözülmelidir, işte bütün bunlar hakkında buraya kadar her şey söylenmiş olabilir. Başlangıçta ileri sürdüğüm şeyleri hatırlayanlara şimdi bu konuda birkaç şey söylemem ve sonra araştırmamı bitirmem gerekiyor.

Amacım, mümkün olduğunca olası varsayımlardan, ileri sürülmüş münakaşalı bir önerme hakkında vargılar öne sürebilmeyi sağlayan aracı arayıp bulmaktı; bu aslında diyalektiğin ve denemeye tabi tutan diyalektik sanatının işidir. Ancak onların sofist temellendirmelere yakın olması yüzünden, başka bir kimseyi sadece diyalektik denemeye tabi tutabilmek değil, üstelik bilgi sahibi biri olarak davranabilmek de buna ait olduğu için, ben araştırmama nesne olarak yalnız adı geçen etkinliği, yani soran kişi olarak konuşmaları sevk ve idare etme yeteneğini değil, üstelik konuşmayı cevap veren olarak aynı araçlarla kavrama becerisini ve ileri sürülen önermenin savunulmasını da aldım. Bunun nedenini daha önce belirtmiştim, hatta Sokrates bile bu tarzda sorular sormuş, ama cevap veren kişi olarak ortaya çıkmamıştı, çünkü

hiçbir şey bilmediğini itiraf etmişti. Bu yüzden ben önceki bölümlerde bu cevabın ne kadar çok şey için ve ne kadar çok şeyden hasıl olduğunu ve bunun için gerekli-olanın yeterince nereden çıkarılabileceğini de açıkladım. Ayrıca, nasıl ve hangi düzen içinde soru sorulmasının ve nasıl cevap verilmesinin, soran kişinin vargılarının nasıl çözülmesinin gerektiğini de anlattım. Aynı şekilde temellendirmeye ilişkin aynı araştırmaya başka nelerin ait olduğu konusunda bilgi verdim. Bundan başka, daha önce ifade ettiğim gibi, paralojizmleri de ele alıp inceledim.

Böylece, niyet ettiğim şey için yeterli sonuca ulaşmış olduğum açıktır; ancak bu öğretinin biçimlendirilmesiyle ilintili olarak şimdiye kadar olup bitenleri gözden kaçırmamalıyız. Genel olarak bilimlerinin arayıp bulduğu her şey kısmen daha önce başkaları tarafından bulunmuş ve sonra ardıllarınca benimsenerek kısmen çoğaltılmıştır ve bir kısmı da bu günlerde bulunmuştur. Başlangıçta bulunanlar ilk aşamada çok az artma eğilimindedir, zira denildiği gibi "başlangıç her şeyden önce en önemli şey" olduğu için, bu yüzden en zor şeydir de. Başlangıç, yapabilirlikte en güçlü şey olduğu zaman kapsam olarak o kadar küçülür ve bu yüzden fark edilmesi en zor şey olur. Ama başlangıç bulunursa geri kalanları eklemek ve artırmak kolay olur, tıpkı bunun retorik öğretisinde ve hemen hemen bütün öteki sanatlarda da vuku bulması gibi. Başlangıcı bulanlar genelde bunu çok az ilerletmiştir; ama şimdi bu sanatlarda çok saygın kişiler bu başlangıcı adeta birçoklarından nakledilenler vasıtasıyla üstlenmiş ve onları kısım kısım geliştirmiştir ve böylece kendileri de aynı şeyi çoğaltmıştır; birincisinin ardından Tisias ortaya çıkmış, Tisias'ı Thrasymachos ve onu da Theodoros izlemiştir, böylece birçok kişi parçaları bir araya getirmiştir. Bu yüzden böyle bir sanatın zengin bir içeriğe sahip olmasına şaşmamalı. Ancak burada yapılan araştırmadan, önce bazı şeylerin hazırlanmış ve ötekilerin hazırlanmamış olduğu doğru değildir, tersine, elde mevcut hiçbir şey yoktu; zira ücret karşılı-

ğında ders verenlerin münakaşacı tartışmalar hakkında öğrettikleri de Georgias'ın sorunu ele alış tarzına benziyordu. Onlar konuşmacılarda ve sofistlerde karşılaşılan deyimleri ezberlettiriyordu, bu deyimleri, kanılarına göre, tartışma sırasında hem konuşmacılar hem de sofistler kullanıyordu. Öğrencilerin onlardan aldığı dersler bu yüzden çabuk, ama bilim dışıydı, çünkü onlar sanatın kendisini değil, sanatın yardımıyla daha önce anlatılanları öğretiyordu. Bu durum, bir kimsenin ayaklardaki ağrıyı ortadan kaldıran bir sanat öğretmek istediğini duyurmasına, ama sonra ayakkabıcılık sanatını ve de buna ulaşmaya yarayan aracı öğretmeyip sadece muhtelif ayakkabı çeşitlerini sunmasına benzer. Böyle bir davranış gereksinimi karşılamaya elbette yararlı olmuştur, ama bu kişi sanatı öğretmemiştir. Retorikte, bu konuda söylenmiş birçok şey ve geçmişten gelenler mevcuttu, ancak sanatı anlama konusunun sözü hiç edilmiyordu, tersine, onu alışılageldiği üzere alıştırmalar vasıtasıyla kazanmaya çalışmak ve uzun süre alın teri dökmek zorunda kalınıyordu. Şimdi siz, dikkatle bakıldığında, sadece bu başlangıçlar için sunulmuş açıklamalarımın, bir kişiden ötekine aktarılmasıyla gelişmiş olan bilimlerin uyarlanışıyla yan yana getirilebileceği kanısındaysanız, o zaman sizin için ve öğretimi dinlemiş olanlar için geriye, açıklamalarda unutulanlar yüzünden hoşgörü göstermek, ama bana da arayıp bulmuş olduğum şeyler için teşekkür edilme hakkını saklı tutmak kalıyor.

Sofistlerin muhatabı çürütmek için başvurduğu araçlardan biri çürütmenin uzunluğundan ileri gelir; zira birçok şeyi bir defada anlamak zordur. Böyle bir uzunluğa ulaşmak için daha önce sayılan araçlardan yararlanmak gerekir. Bir başka araç da konuşmanın çabukluğudur; zira arkadan gelenler ileriyi kolayca göremezler. Öfke ve rekabet de araç olarak kullanılır, çünkü zıtlaşanlar dikkatlerini pek toplayamazlar. Cevap veren kişiyi öfkelendirme aracı, kendisine haksızlık yapmak istendiğini fark ettirmekten, genel olarak küstahça davranmaktan ileri gelir. Ayrıca, aynı önerme için birçok nedenin mevcut olduğu, ya da önermenin hem olumlanması hem de yadsınması için nedenler bulunduğu sürece sorular değiştirilirse, bu da çürütmeye yardımcı olur; çünkü muhatap aynı zamanda ya birçok şeye ya da karşıt şeye dikkat etmek zorunda kalır.

Aristoteles

SAY
6 YTL

Online satış:
www.saykitap.com

ISBN: 978-975-468-703-3
9 789754 687033
SAY YAYINLARI